

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина

**Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша
әдістемелік ұсынымдар**

Нұр-Сұлтан
2021

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды (2021 жылғы 22 қарашадағы № 19 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. Ы. Алтынсарина (протокол №19 от 22 ноября 2021 года)

Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша әдістемелік ұсынымдар

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндер және STEM-технологиялар зертханасы.

Әдістемелік ұсынымдардың мазмұны орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды кәсіптік бағдарлау жөніндегі отандық және халықаралық тәжірибеден алынған материалдарды, сондай-ақ жалпы орта білім берудің жоғары сатысында бейіндеуді күшейтуге арналған ұсынымдарды қамтиды.

Әдістемелік ұсынымдар білім беру жүйесінің педагог қызметкерлеріне, сондай-ақ ата-аналарға және барлық мүдделі тараптарға арналған.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2021
© Национальная академия образования
им. Ы. Алтынсарина, 2021

Мазмұны

Кіріспе	4
I Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша халықаралық және отандық тәжірибелер	6
II Білім беру ұйымдарында бейіндеу жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу бойынша әдістемелік ұсынымдар	22
Қорытынды	56
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	58

Кіріспе

Қазіргі білім беру үрдістері әлемдік қоғамдастықтың әлеуметтік-саяси және экономикалық өмірінде болып жатқан процестермен тығыз қатынаста. Жаһандану әлемінде бәсекелестік жағдайларына тез бейімделу қабілеті тұрақты дамудың маңызды факторына айналууда. Кез-келген дамыған елдің бәсекелестік мүмкіндіктері оның әлеуметтік капиталының дамуымен байланысты, ол көбінесе білім беру жүйесінің жағдайымен анықталады.

Жаһандану жағдайында мемлекетіміздің орнықты дамуы, зияткерлік және рухани тәуелсіздігінің нығаюы оның адами капиталымен тікелей байланысты.

Елдің әлеуметтік, мәдени және экономикалық тұрғыдан серпінді дамуын қамтамасыз ету үшін ХХІ ғасырдың талаптарына сәйкес елдің адами капиталының басты құрамдас бөлігі - білім беру жүйесін дамыту ерекше маңызға ие.

Мемлекет басшысы Қасым – Жомарт Тоқаев "Халық бірлігі және жүйелі реформалар-елдің өркендеуінің берік негізі" атты Қазақстан халқына Жолдауында" атап өткендей балаларды ерте кәсіптік бағдарлау ерекше маңызға ие болып отыр. Өскелең ұрпақ болашақ мамандықты таңдауға саналы түрде қарауы керек. Бүгінгі таңда NEET жастары арасынан 237 мың адам қамтылмаған. Жыл сайын 50 мың талапкер ақылы негізде оқуға түседі, олардың 85% - ы аз қамтылғандар санатына жатады. Бұл жағдайды түзету керек. Тегін жүз пайыз қамтуды сұранысқа ие мамандықтармен қамтамасыз ету қажет. [1].

Оқу мақсаттары оқушылардың зерттеу дағдыларын, қарапайым бақылауға тәжірибе арқылы білімі қалыптасуына, алған білімін өмірде қолдана білуіне, болашақ мамандықтарын таңдау үшін кәсіби бағдар беруге бағытталған. Оқушы бойында әлеуметтік дағдылар, жалпы білімнің іргетасы, танымдық белсенділігі, жүйелі оқу әрекетінің қалыптасуы кәсіби бағдар беруге байланысты.

Қазақстан Республикасында соңғы жылдар ішінде іске асырылатын білім беру жүйесін жаңғырту оны әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялау және халықаралық білім беру стандарттарына жақындату мақсатында жүзеге асырылады [2].

Бейінді оқытудың тиімді шешімі ең алдымен білім алушылардың мүдделері мен қабілеттерін, сондай-ақ азаматтың әлеуметтік белсенді және шығармашылық тұлғасын қалыптастыруда қоғам мен мемлекеттің қажеттіліктерін ескере отырып бейінді саралау негізінде білім беру мазмұнын қайта қарастыруға байланысты.

Қазақстанда бейіндік оқытуды іске асыру талаптары жалпы орта білім берудің туралы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының ережелерінде айтылған.

Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес оқу бағдарламасында бейіндік оқыту міндетті оқу пәндері мен таңдау бойынша бейіндік оқу пәндерінің үйлесімі негізінде жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттар бойынша іске асырылады [3].

Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі «Білім туралы» Заңында бейіндік оқыту - білім алушылардың мүдделерін, бейімділігі мен қабілеттерін ескере отырып, оқытуды саралау және даралау процесі, білім беру процесін ұйымдастыру деп айқындалған.

Жалпы білім беретін оқу бағдарламасында бейіналды даярлығын қамту, пәндік оқу бағдарламаларын оның мазмұнын саралау, интеграциялау және кәсібилендіру өмір талабына сай қайта қарауды қажет етеді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысымен бекітілген «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасында 2024 жылдан бастап 12 жылдық оқыту жүйесіне кезең-кезеңмен көшу шарасы айқындалған. Осыған орай, 12-жылдық білім беруде 11-12-сыныптарда бейіндік оқыту міндетті оқу пәндері мен таңдау бойынша бейіндік оқу пәндерінің үйлесімі негізінде бірнеше бағыттар бойынша бағыттар бойынша жүзеге асырылады.

Білім алушыларға дұрыс бағыт беру үшін бейіндік оқыту бойынша отандық тәжірибелермен қатар шетелдердің озық тәжірибелері де зерттеліп, зерделенуі қажет.

Әдістемелік ұсынымдарда елдегі ағымдағы жағдайды талдау және халықаралық тәжірибелерді зерделеу нәтижесінде білім алушылардың кәсіби бағдарын айқындау бойынша орта білім беру ұйымдарының жақын болашақтағы нарық талаптарына сәйкес. Әдістемелік ұсынымдама жалпы педагогикалық принциптерге сүйене отырып, ғылыми-әдіснамалық тәсілдер, психологиялық әзірлемелер негізінде жазылған.

Бейіндік оқытудың міндеттері мен формалары, бейіндік пәндерді жүргізудің әдіс-тәсілдері бойынша педагогтер мен әдіскерлер үшін осы әдістемелік ұсынымдар әзірленді.

Білім алушыларды бейіндік пәндер бойынша оқыту шеңберінде әдістемелік ұсынымдар әзірлеудің мақсаты – педагогтерге пәндерді жүргізудің әдіс-тәсілдерін жетілдіруде, алға қойылған міндеттерді жүзеге асыруда ғылыми-әдістемелік қолдау көрсету.

Әдістемелік ұсынымдар бейіндік білім беру идеясының өзектілігі мен пән мазмұнының ерекшелігін сипаттайтын, оқушылардың бизнес және экономика негіздері туралы базалық білімдерін қалыптастырудың заманауи әдістерін қамтитын екі бөлімнен тұрады:

1. Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша халықаралық және отандық тәжірибелер.

2. Білім беру ұйымдарында бейіндеу жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу бойынша әдістемелік ұсынымдар.

Бірінші бөлімде шетелдерде орта білім беруді ұйымдастыру тенденциялары, оның ішінде модульдік оқыту, дифференциялау, диверсификациялау, кәсіптік оқыту т.б. бейінді оқытудың түрлері туралы мәліметтер сараланып барып берілді.

Сонымен қатар бейінді оқыту бойынша отандық тәжірибелер нәтижелері бойынша мағлұматтар жинақталып талданды беріледі.

Екінші бөлімде білім алушылардың нарықтағы сұранысқа ие кәсіп түрлері бойынша өз бетінше SWOT-талдаулар жасауда, заман ағымына қарай экономикалық өсудің жаңа моделдерінде бәскелестікке төтеп беруде басты құрал болатын ақпараттық, қаржылық, экономикалық және саяси сауаттылықтарын арттырып, болашаққа бағытталған гигант-жоспарларды болжай алатын футурулогиялық қабілеттерін қалыптастыру жолдары бойынша әдістемелік ұсынымдар берілген.

Негізгі орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары білім алушылардың ғылым жүйесінің базистік негіздерін меңгеруіне, оларда тұлғааралық және этносаралық қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға, жеке адамның өзін-өзі айқындауына және кәсіптік бағдарлануына бағытталған. Жалпы білім беретін оқу бағдарламасы-білім алушылардың бейіналды даярлығын қамтиды,

Оқушыларға жеке білім беру бағдарламаларын таңдауға мүмкіндік беріледі, онда шығармашылық қызметке және жеке қабілеттерін дамытуға ерекше орын бөлінеді.

Осыған байланысты әдістемелік көмек көрсету мақсатында білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу қажеттігі пісіп-жетілді. Әдістемелік ұсынымдарда халықаралық тәжірибені зерделеу және білім алушылардың кәсіптік бағдарын айқындау бойынша елдегі ағымдағы жағдайды талдау негізінде авторлар орта білім беру ұйымдарының білім алушыларын кәсіптік диагностика және кәсіптік бағдарлау тетігін неғұрлым талап етілетін мамандықтарға әзірлеуге әрекет жасады. Жұмыс жалпы педагогикалық принциптерге сүйене отырып, ғылыми-әдіснамалық тәсілдер, психологиялық әзірлемелер негізінде жазылған.

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында әзірленген Білім беру ұйымдарында бейіндеу жөніндегі әдістемелік ұсынымдар жалпы орта білім берудің жоғары сатысы деңгейінде кәсіптік-бағдарланған бағдарламалар бойынша іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу үшін пайдалы болуы мүмкін.

I Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша халықаралық және отандық тәжірибелер

Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша шетел тәжірибедегі бейіндік оқытуды ұйымдастыру тенденциялары

Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша халықаралық тәжірибелерді саралау барысында жеке мемлекеттердің экономикалық дамуына елдің мәдени және тарихи дәстүрлеріне байланысты ерекшеленетін, бейіндік оқытуды жүзеге асырудың әртүрлі үлгісі зерделенді.

Шетелдер тәжірибелерінде бейіндік оқытуды ұйымдастырудың негізгі тенденциялары негізгі мектеп пен жоғары мектептегі білім мазмұнының сабақтастығын үйлестіру арқылы қалыптасқан. Көптеген елдерде оқу пәндерінің санын шектеу, сонымен қатар бейіндік оқытуды бейіналды оқуменен ұштастыру жолға қойылған. Жаратылыстану ғылымдары, шетел тілдері, математика, дене шынықтыру бағытындағы пәндер бойынша оқу жүктемесінің салыстырамалы түрде төмендігі байқалады. Мысалы, Германияда бір сыныпты 4 бағытқа бөлу мүмкіндігі бар: жаратылыстану-ғылыми, техникалық–математикалық, өндірістік-экономикалық және әлеуметтік-экономикалық бағыт. Францияда жоғары мектепте 3-4 бөлім (бағыт) бар: гуманитарлық, технологиялық, әлеуметтік-экономикалық және жаратылыстану-ғылыми бағыттар. Бағыттардың ішінде практикалық бағытта көптеген оқу пәндері ұйымдастырылған.

Сонымен қатар оқу мекемелерінің жаңа типтерін, жалпы орта білім алудың ұйымдастыру түрлерін диверсификациялау мен күрделендіру жолға қойылған. Кейбір елдерде жоғары сыныптар жекеменшік оқу орындарына біріктірілген. Көптеген елдерде жоғары білім беру мазмұнын жалпы курспен және кәсіптік оқумен (күндізгі және сырттай түрдегі) қамтамасыз ете алатын мектептен тыс мекемелерден алуға болады. Шетелдерде оқушыларға оқуды белгілі бір кәсіптік қызметтің түрлерімен қоса игеруге жол беріліп оқудың кешкі және сырттай түрлерінің кеңейуіне ықпал жасайды.

Кәсіптік-техникалық білім беру жалпы орта білім беру жүйесіне енгізіліп, «тік» әлеуметтік оңтайлылыққа, жоғарғы мектептен білім алуына ықпал етеді.

Дамыған елдерде орта білім беру жүйесі білім алушылардың мүмкіндіктерін ескере отырып және өмір сүру дағдыларын дамытуды көздей отырып нақты жоспарланған. Мысалы, Жапонияда кәсіби білім берудің келесі түрлері қызмет етеді:

- мамандандырылған кәсіптік мектептер;
- технологиялық колледждер;
- мамандандырылған білім беру ұйымдары.

Үш жылдық мамандандырылған орта мектептің оқушылары мамандық бойынша жеті саланың бірі бойынша қосымша негізгі академиялық курстарды оқиды. Сонымен қатар, академиялық және кәсіби дайындықты біріктіретін интеграцияланған мектептер де бар.

Жапония орта білім беру саласында «Жоғары мектеп» деп аталатын арнайы бағдарлама қабылдаған. Бағдарлама STEM пәндерін негізге алатын

жаратылыстану бағыты, халықаралық мәселелерге бағытталған жаһандық зерттеулер және кәсіби салаларға бағытталған кәсіби зерттеулердің жиынтығынан тұрады.

Оқушыларға кәсіби білім беруді қамтамасыз ету мақсатында Жапония мемлекеті Super Professional High School бағдарламасын жасаған. Бұл бағдарлама аулы шаруашылығы, технология, сауда, балық шаруашылығы, отандық ғылым, медбике ісі және әлеуметтік қамтамасыз ету салаларын қамтиды.

Сонымен қатар бұл бағдарламалар университетермен, жоғары оқу орындарымен, ғылыми-зерттеу ұйымдармен, өнеркәсіп орындарымен тығыз байланыста жұмыс жасайды [4].

Солтүстік Кореяда кәсіби орта мектептерде белгілі бір мамандықтар: ауыл шаруашылығы, балық аулау/теңіз зерттеулері, үй шаруашылығы, коммерциялық немесе техникалық зерттеулер бойынша 2+1 нысанында арнайы бағдарламалар әзірленген. Үш жылдық мамандандырылған сынып оқушылары алғашқы екі жылды сыныпта оқыса, соңғы бір жылды тәжірибе жинау үшін өндіріс орнында өткізеді.

Оңтүстік Кореяның бейінді оқыту бойынша оқу бағдарламасында өзін-өзі басқару, ақпараттық білім, шығармашылық ойлау, әлеуметтік-эмоционалды, азаматтық, коммуникативтік сынды жалпы құзыреттіліктер және қосымша пәндік құзыреттіліктер қамтылған. Мысалы, шығармашылық ойлау – жалпы құзыреттілік, ал тарихи материалдарды талдау және түсіндіру қабілеті – тарихқа қатысты құзыреттілікке жатады. Білім алушылар жұмыс орнында тәжірибе жинақтаған кезде ең төменгі жалақының жартысын алады. Орта мектепті бітіргеннен кейін оқушыларға жалпы білімі туралы диплом немесе кәсіптік білімі туралы диплом беріледі. Орта мектеп оқушыларының 43%-ы университеттерге түседі, олардың көпшілігі (бірақ бәрі бірдей емес) академиялық орта мектеп бітірушілері.

Американдық орта мектептер әмбебап (comprehensive), яғни қабілеттері түрлі деңгейдегі балалар оқиды. Оқушылар соңғы екі-үш жыл оқудан бұрын үш ағымға (профильге) бөлінеді: академиялық, жалпы және кәсіби болып онда кәсіби дайындық беріледі. Соңғы уақытқа дейін олардың қатынасы 40, 30 және 25% болды. Жалпы орта білім беру ұйымдарында оқу кезеңінің соңғы екі-үш жылын академиялық, жалпы білім және кәсіби білім салаларының бірінде оқиды.

Академиялық бейін ЖОО-ға түсуге мүмкіндік береді әкеледі; жалпы бейін академиялық емес білім береді, бұл ретте жалпы бейіндегі оқушылар жұмысқа орналаса алады немесе колледждерде оқуын жалғастыра алады. Академиялық және жалпы бейіндегі оқушылардың қатынасы 40:60 немесе 50:50 пайыз болуы мүмкін.

Орта мектепте бірнеше міндетті пәндер бар, олар: ағылшын тілі мен әдебиеті, әлеуметтік ғылым және азаматтық іс (АҚШ мемлекеттік құрылымы) немесе дүниежүзілік тарих, математика, жаратылыстану және дене шынықтыру. Блоктарға топтастырылған көптеген пәндер бар, әдетте білім алушылар олардың ішінен бір немесе екі курсты таңдайды. Бір семестр бойы (аптасына бес сабақ) әрбір курсты оқу бір сынақ бірлігі (credit) ретінде есептеледі. Толық орта білім алу 16-дан 25-ке дейін сынақ бірліктерін қамтиды.

Сондай-ақ экономика, құқық, әлеуметтану және басқа да әлеуметтік ғылымдарды біріктіретін блоктар ұсынылуы мүмкін. Оқушылар көбінесе осы салаға қатысты әртүрлі мектептер ұсынатын әртүрлі курстарды таңдайды. Әр оқушымен оқу жоспары жасалады, содан кейін оқушылар топтарға бөлінеді, оларды шартты түрде әртүрлі бейінге жатқызуға болады, мысалы филологиялық, әлеуметтік-ғылыми, математикалық, жаратылыстану, ақпараттық бағыттағы бейіндер.

Академиялық емес бейіндегі оқушылар міндетті пәндерді, сондай - ақ неғұрлым практикалық курстарды-компьютерде жұмыс істеуді (мәтінді енгізу), стенографияны, бір шет тілін, үй шаруашылығын, тамақ дайындауды және т. б. оқиды.

Таңдау бойынша оқытылатын пәндерден басқа, оқуға міндетті емес бірқатар элективті пәндер бар. Олардың қатарына бұл музыка, тамақ дайындау, көлік жүргізу, ағаш немесе металл жұмыстары және т. б. үйірмелер немесе қосымша сабақтар жатады.

Оқушылардың кәсіби бағдары мансапты өз бетінше құру, өмір бойы жауапты шешімдер қабылдау қабілеттерін қалыптастыруға және дамытуға бағытталған.

Ұлыбританиядағы толық орта мектептер (2 жылдық оқу) негізінен жоғары оқу орындарына дайындық болып табылады. Оларда оқыту мамандандырылған сипатта болады. Оқушылар жеке оқу жоспарымен жұмыс істейді. Англияның көптеген толық орта мектептерінде оқудың бірінші жылында барлығына міндетті пәндер бар, олар: әлеуметтік ғылым, дін тарихы, экономика, әлеуметтану элементтерін қамтитын жалпы гуманитарлық курстар. Әдетте, болашақ білім алушылар университеттің бейіні бойынша үш пәнді оқиды. Олар: математика, физика, химия немесе физика, биология, экология, Ұлыбритания тарихы, дін тарихы, әлеуметтану. Бұдан басқа да бірнеше пәннің жиынтығы ұсынылуы мүмкін. Мұндай тар мамандандыруды педагогикалық қауымдастық білімнің жеткіліксіз кеңдігі үшін сынға алады. Осыған байланысты қазіргі уақытта білім алушылардың төртінші және кейде бесінші пәндерді оқуы көтермеленеді, бірақ профильде емес. Мысалы, физикаға қызығушылық танытқан білім алушылар тарих немесе өнер курсын таңдай алады; болашақ гуманитарлық ғылымдар - математика немесе экология курсын таңдайды.

Академиялық профильдегі пәндер жиынтығы негізгі пәндерді қамтиды және мектептің мөлшері мен мүмкіндіктеріне байланысты толықтырылады. Мектептің мәртебесі неғұрлым көп болса, соғұрлым ол курстарды ұсына алады.

Негізгі пәндер (ағылшын тілі мен әдебиеті, тарих, география, математика, физика, химия, биология, өнер, шетел тілдері) жеке курстар түрінде ұсынылған. Мысалы, жер физикасы, алгебра, геометрия, стереометрия, ықтималдық теориясы, статистика, XIX ғасырдағы Ұлыбритания тарихы (және басқа кезеңдер), дүниежүзі тарихы, Еуропа тарихы, әдебиет (әр түрлі кезеңдер) және т.б. әр оқушы тьютордың көмегімен курстардың өзіндік жинағын құрастырады.

Осылайша, Англияның толық орта мектебінде жоғары оқу орнына түсуге бағытталған академиялық оқу ғана жүргізіледі. Бұл ретте жаратылыстану - ғылыми немесе гуманитарлық және немесе өзге де бейіндері жоқ әрбір оқушы

үшін жеке оқу жоспары жасалады.

Мектептерде оқытудың белсенді түрлері мен әдістеріне баса назар аударылады: Имитациялық бағдарламалар, еңбек тәжірибесі, диалогтық кеңестер, психологиялық тренингтер. Ұлыбританияда білім беру мекемелерінің негізінде шағын кәсіпорындар құру тәжірибеге енгізілді, олар арқылы оқушылар кәсіпорындардың еңбек қызметіне қатысады, өндірілетін өнім немесе қызмет түрін анықтайды, маркетинг пен сатуды жүзеге асырады. Британдық ғалымдардың пікірінше, мектеп оқушыларының іс-әрекетін ұйымдастырудың дәл осы түрі олардың қабілеттерін, кәсіпкерлік дағдыларын, жауапкершілігін, бастамасын дамытуға ықпал етеді. Ұлыбританияда кәсіптік бағдарлау жүйесі бірнеше түрлі тұжырымдамалық тәсілдерге негізделген (Г.Еган, К. Роджер, Д. Баретт, Д. Уильямс және т. б.).

Оңтүстік Кореяда бейінді оқыту 10-12 сыныптарды қамтиды. 11-сыныптан бастап бейіндік оқыту оқушылардың таңдаған пәндеріне байланысты гуманитарлық/әлеуметтік ғылымдар, жаратылыстану ғылымдары немесе кәсіптік оқыту бағытында жүзеге асырылады.

Орта мектептер келесі үш негізгі түрге бөлінеді.

- оқушыларды жоғары оқу орындарына түсуге дайындайтын жалпы мектептер;

- технология, ауыл шаруашылығы және қаржы сияқты салаларда өзінің кәсіби қызметін жоспарлайтын оқушыларға арналған кәсіптік-техникалық мектептер;

- жаратылыстану-ғылыми бағытындағы, шет тілдері, өнер мектептері.

Оқушыларға орта мектепке бару міндетті емес, бірақ ЭЫДҰ мәліметтері бойынша Оңтүстік Кореядағы оқушылардың 97% - ы орта мектепті бітіреді.

Оңтүстік Кореядағы орта мектептердің түрлері:

- жалпы мектептер
- кәсіптік-техникалық мектептер
- авиация және байланыс мектебі
- сауда мектептері
- аралас мектептер, оның ішінде кәсіпорындар жанындағы мектептер
- өндірістік фирмалар жанындағы мамандандырылған сыныптар

Канадада бейіндік оқыту 9-сыныптан басталады. Бейінді оқытуды ұйымдастыру жеке дамуды және оқушының дербестігін дамытуды қамтиды. Канадада білім берудің барлық кезеңдеріндегі ерекшелігі - оның тәжірибеге бағытталуы. Бұл білім алушылардың практикалық дағдыларды міндетті түрде игеруін білдіреді. Түрлі өмірлік жағдайларда алған білімдерін қолдану біліктері мен құзыреттерін дамытуға бағытталған бағалау рәсімдерінің жүйесі құрылды.

Канадада білім беру оқушылардың қабілеттерін дамытуға бағытталған. Мектеп оқушыларын кәсіби бағдарлаудың міндеті оның жұмыс күшіне деген нақты қажеттіліктермен өзара байланысын күшейту болып табылады. Мектеп оқушыларының кәсіптерін (мамандықтарын) тану нысандарының бірі мамандандырылған кәсіптік бағдарлау орталықтарындағы - таңдау орталықтарындағы дербес сабақтар болып табылады. Орталықтарда төрт мыңға жуық кәсіптер мен мамандықтар туралы ақпарат жүйелендірілген, ал әрбір нақты

мамандық бойынша еңбек функциялары, қажетті білім деңгейі, жеке қасиеттері, білім деңгейі, кәсіби өсу жолдары, байланысты кәсіптер мен мамандықтар, қызметкерлерге сұраныс анықталған. Канадалық мобильді кәсіптік бағдарлау орталықтарында білім алушылар заманауи компьютерлік құралдарды қолдана отырып, мамандықтар, әр мамандыққа қажетті жеке қасиеттер, кәсіби білім алу мүмкіндіктері, жергілікті және ұлттық еңбек нарығында мамандыққа деген сұраныс туралы өз бетінше ақпарат ала алады.

Оқыту мазмұны тұрғысынан **Жапониядағы** орта мектеп бағдарламаларын үш санатқа бөлуге болады: жалпы, мамандандырылған және күрделі. Академиялық пәндерге негізделген жалпы бағдарламалардан айырмашылығы, мамандандырылған бағдарламалар болашақ мамандық туралы түсініктері бар, мысалы, бизнес және өнеркәсіп, ауылшаруашылық және балық аулау, медициналық бизнес және үй шаруашылығы. Кешенді бағдарламалар жалпы және мамандандырылған білім беруді ұсынады.

Жоғары орта мектептер бірқатар элективті пәндерді ұсына алады. Әр мектептегі оқу бағдарламасы оқушылардың әртүрлі қажеттіліктері мен қызығушылықтарын ескере отырып, мектептегі курстың мақсатына бейімделеді, осылайша олар өздерінің қабілеттері мен болашақ перспективаларына сәйкес белгілі бір пәндерді таңдай алады. Жоғары орта мектепте оқуды аяқтағаннан кейін оқушылар жоғары орта білім туралы сертификат алады.

Әлемдегі ең тиімді деп саналатын жапондық кәсіптік бағдарлау жүйесі профессор С. Фукуяма тұжырымдамасына және оның «F-тест» диагностикалық әдісіне негізделген. Кәсіптік бағдарлау жұмысы бітіру сыныбына екі жыл қалғанда толық емес орта мектепте басталады. Кәсіптік бағдар беру жүйесі оқу процесіне интеграцияланған, орта мектепке арналған оқу бағдарламаларының негізін құрайды және екі негізгі қағидатқа сүйенеді: өзін-өзі талдау қабілеті және мамандықтарды талдау қабілеті. С. Фукуяманың айтуынша, 13-14 жас аралығындағы жас мамандықты саналы түрде таңдауға дайындалуға қолайлы. Мектепте оқу кезінде білім алушылар бір уақытта практикалық еңбек тәжірибесін алады және кәсіби қызметтегі мүмкіндіктері мен мүдделерін түсінеді. Жапонияда оқушыларды кәсіптік бағдарлау мансапқа дайындық, кәсіптер туралы білім алу, кәсіби дағдыларды дамыту және олардың жеке бейімділіктеріне, қасиеттері мен мүдделеріне сәйкес келетін курстарды таңдау қабілеттерін дамыту мақсатында жүзеге асырылады.

Кәсіптік бағдар беру бойынша жұмыстағы неғұрлым тиімді бағыттардың бірі оқушыларды кәсіптік бейімдеу болып табылады, оны өткізудің табысты көп жылдық тәжірибесі бар. Мысалы, ағылшын мектептерінде кәсіптік бағдарлау жұмысының белсенді формалары мен әдістері ретінде шағын кәсіпорындар құру қолданылады, ал Жапонияда білім алушылар практикалық тәжірибе жинауға және оны қабілеттері мен дағдыларымен байланыстыруға мүмкіндік беретін кәсіби сынақтардан өтеді.

Австралияда сертификат алу үшін 15-16 жас аралығындағы білім алушылар мектеп емтихандарын тапсырады. Бейінді оқыту орта мектепте басталады. Жоғары мектепте қосымша кәсіптік білім беру жүзеге асырылады. (курстардың ұзақтығына байланысты сертификаттардың 4 түрі беріледі). Оқу

жоспарлары мен бағдарламаларында түсіндіру мен іске асыруды таңдау еркіндігі әр түрлі болады және оқушылардың қажеттіліктеріне байланысты. Бағдарламалар нәтижеге бағдарланған құзыреттілік тәсіл негізінде құрылады.

Білім беру салаларының икемділігінің арқасында мұғалім оқушының негізгі оқу нәтижесін қамтамасыз ету үшін тиісті оқу жоспарын таңдап, сонымен бірге оқушының өзінің күшті жақтары мен мүдделерін жүзеге асыруына жағдай жасай алады. Осылайша, бағдарлама оқушылардың жеке білім беру қажеттіліктеріне бейімделеді. Оған қатысты Австралиядағы стандарт дамудың белгілі бір саласындағы жетістіктер арқылы прогресс деңгейін білдіреді. Бұл оқытуды, аттестаттауды неғұрлым нақты жоспарлауға және мұғалімдердің, оқушылардың, ата-аналардың жауапкершілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Нидерландыда оқушылар әдетте 12 жасында орта білім деңгейіне көшеді, оған жоғары оқу орнына дейінгі білім беруді (vwo), жалпы орта білім беруді (havo), кәсіпке дейінгі орта білім беруді (vmbo), практикалық дайындықты (pro) қамтамасыз ететін мектептер кіреді. Vmbo оқытудың 4 жолынан тұрады:

- 1) негізгі кәсіби бағдарлама (BL);
- 2) орта буындағы кәсіби бағдарлама (KL);
- 3) біріктірілген теориялық және кәсіби бағдарлама (GL);
- 4) теориялық бағдарлама (TL).

Vmbo-дан кейін 16 жастағы білім алушылар кәсіби білім ала алады (mbo). Теориялық бағдарламаны аяқтаған білім алушылар жалпы орта білім ала алады (havo). Havo жоғары кәсіби оқытуға (hbo) дайындалуға арналған. Vwo білім алушыларды ғылыми зерттеулерге бағытталған оқытуға (wo) дайындауға арналған. Бірақ көбінесе vwo-ны бітірген білім алушылар hbo-ны оқуға көшеді. Мектептердің түрлері бағдарламалардың ұзақтығымен ерекшеленеді: vmbo 4 жылға, havo – 5, vwo – 6 жылға созылады.

Орта білім оқушыларды болашақ өмірге дайындауға бағытталған: vwo білім алушыларды университеттік білім алуға дайындауға арналған, havo – жоғары кәсіптік білім алуға (hbo), vmbo – кәсіптік білім алуға (mbo), ал Практикалық дайындық әртүрлі себептерге байланысты vmbo деңгейінен төмен жастарға ұсынылады.

Орта білім берудің жоғарғы сатысына көшу кезінде білім алушылар белгілі бір мамандандыру салаларын таңдайды және екі жыл ішінде білім алушылар таңдау бойынша мамандандырылған бағытта білім алады:

- нақты бағыт: әрі қарай оқуға негіз болатын пәндер тобы;
- кәсіби бағыт: ~~әр бағыт~~ әр түрлі пәндер топтарын және теорияға немесе практикаға бағытталған Кәсіби бағыт бағдарламаларын ~~ды~~ қамтиды.

Соңғы екі жыл havo және соңғы үш жыл vwo екінші кезеңі немесе орта мектеп деп аталады. Осы жылдар ішінде білім алушылар төмендегі төрт тақырыптық профильдің бірін таңдайды:

1. Ғылым және технологиялар
2. Ғылым және денсаулық
3. Экономика және қоғам
4. Мәдениет және қоғам

Әр топқа мыналар кіреді:

- 1) оқу бағдарламасының 40-46% - ын құрайтын жалпы компонент;
- 2) мамандандырылған компонент (таңдалған пәндер комбинациясымен байланысты пәндерден тұрады) оқу бағдарламасының 36-38% - ын құрайды;
- 3) қосымша компонент оқушылардың пәндерді таңдау құқығымен оқу бағдарламасының 18-21% - ын құрайды.

Норвегиялық орта білімнің жоғары буынында барлық курстардың үш компоненті бар: жалпы пәндер, арнайы пәндер және таңдау пәндері. Жоғары мектепте оқудың бірінші жылында базалық курстар өтеді. Екінші және үшінші жылдары мамандандырылған (озық) курстар жүргізіледі. Жоғары деңгейлі оқытуға бизнесті жүргізу, музыка, драма және би, спорт және дене шынықтыру, денсаулық және әлеуметтану, бейнелеу өнері, еңбек және дизайн, ауыл шаруашылығы, балық аулау, орман шаруашылығы, қонақ үй бизнесі және тамақ дайындау, құрылыс, электр, инженерия және механика, химиялық процестер (технология), ағаш өңдеу сияқты 13 негізгі курс кіреді.

Жоғары буындағы оқу ұзақтығы 3 жылды құрайды. Міндетті пәндер- норвег, ағылшын тілдері, жаратылыстану, әлеуметтік зерттеулер, математика және дене шынықтыру.

Бейіндік оқыту негізгі мектептің соңғы екі жылында жүзеге асырылады. Оқуға тақырыптық пәнаралық жобалар кіреді, онда білім алушылар өз бетінше зерттеулер жүргізеді. Сонымен қатар, барлық пәндер білім алушыларға жеке бейімделеді.

Әрбір оқу бағдарламасы бір базалық оқу жылын және екі жылдық мамандануды қамтиды. Кәсіптік оқыту бағдарламаларының көпшілігі маманданудың соңғы екі жылын тәжірибе нысанында өткізеді. Сонымен, кәсіптік оқытудың стандартты формасы - 2+2 моделін құрайды. Жоғары орта білім беру мазмұны мақсаттарға қол жеткізудің басымдығы қағидаты бойынша оқушылардың жеке қажеттіліктерін және жергілікті еңбек нарығын қамтамасыз ету үшін бейімделу тетігін қамтиды.

Швециядағы жоғары мектепке швед тілі, математика және ағылшын тілінен «өту баллы» (pass) бар барлық тілек білдірушілер қабылданады (оқушылардың 98% - ы жоғары сыныптарға түседі). Әрбір мектеп алты (стандартты) бағытты: білім (білік) алуды, нормалар мен құндылықтарды игеруді, жауапкершілікті, зейінді дамытуды, білім беруді (болашақ қызмет бейінін) таңдауды, азаматтық ұстанымды қалыптастыруды, объективті аттестаттау (бағалау) жүргізуді қамтамасыз етуі тиіс.

Жоғары мектептегі барлық бағдарламалар 3 жылға есептелген. Орта мектеп оқушысы өзі үшін жеке оқу жоспарын жасай алады. Бұл жағдайда оқушы мектеппен бірге барлық оқу кезеңіне (3 жыл) жеке білім беру бағдарламасын қалыптастырады. Бұл барлық курстарға немесе тек кейбіреулерге қатысты болуы мүмкін. Білім алушы жеке бағдарлама бойынша жұмыс істей бастағаннан кейін ол Ұлттық, мамандандырылған немесе кәсіби бағдарламаға ауыса алады. Үшінші оқу жылында қосымша курстар жаңартылуы мүмкін. Егер кәсіптік білім таңдалса (оны жұмыс берушілер ұйымдастырады), онда орта мектепте негізінен Барлығына арналған негізгі міндетті курстар оқытылады.

Осы бағдарламаға тән пәндерді таңдаған білім алушы сонымен қатар курс барысында жобаны жүргізуі керек. Барлық бағдарламаларда Оқыту уақытының мөлшері жергілікті жерлерде белгіленеді, ал практикалық жұмыс пәндерге байланыстырылады. Білім алушылар әрдайым қосымша курстар мен пәндерді таңдауға шектеулі уақыт алады.

Білім берудің барлық «салалары» (швед, ағылшын, математика, азаматтық іс, спорт және денсаулық, жаратылыстану ғылымдары, діни ілімдер, эстетикалық қызмет) үшін негізгі міндетті пәндер (ядро) белгіленген. Әр оқушы сонымен қатар оқу барысында жобаны дайындап, жүзеге асыруы керек.

Жоғары білім алу үшін оқуға түсу үшін екі арнайы бағдарламаны орындау қажет.

Швециядағы кәсіптік бағдарлау жүйесі АҚШ пен Батыс Еуропа елдерінен ерекшеленеді, өйткені Швед мектептерінде кәсіптік бағдарлау жұмыстары мектеп директоры бастаған мұғалімдер ұжымының күшімен жүзеге асырылады. Оқушыларды жұмысқа орналастыру бойынша жұмыстарды өңірлік комитеттер өтейді, олардың құрамына халықтың, кәсіподақтардың, кәсіпорындар мен билік органдарының өкілдерінен басқа түлектердің мүдделерін білдіретін мектеп директорлары кіреді.

Мектептегі негізгі кәсіптік бағдарлау іс-шараларына мыналар жатады:

- тұлғаның кәсіби бағдарлануының психологиялық диагностикасы;
- оқушыларға жеке психологиялық кеңес беру;
- жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелері бойынша отбасылық кеңес беру;
- әр түрлі кәсіптердің шақырылған өкілдерімен кәсіптік бағдарлау бойынша сынып сағаттары;
- кәсіптік бағдарлау сабақтары;
- кәсіпорындарға тақырыптық экскурсиялар;
- ашық есік күндеріне бару;
- кәсіптік бағдарлау бойынша қалалық іс-шараларға қатысу.

Швецияда кәсіптер мен еңбек нарығындағы жағдайлар туралы толық ақпаратты қамтитын жалпыға қол жетімді деректер банктері бар.

Германияда бейіндеу алтыншы сыныптан кейін басталады. Егер ата-ана мен бала қай мектепке бару керектігін бірден шеше алмаса, олар өтпелі кезеңді таңдай алады (Orientierungsstufe, 2 жаста).

Орта (11-16 жас) - орта мектептер бірнеше түрге бөлінеді:

- гимназия (Gymnasium) – 16-19 жастағы оқушыларға тілдер, әдебиет, өнер, қоғамдық және техникалық бағыт бойынша білім беруге;
- нақты (Realschule) - қызмет көрсету, сауда және Мемлекеттік қызмет салаларында кәсіби білім береді беруге;
- жалпы (Gesamtschule) - гуманитарлық және техникалық білім беруге;
- кәсіби курс (Professionalschule) - негізінен мамандықты игеруге ұмтылатын және жоғары білім алуды жоспарламайтын білім алушыларға бағытталған.

Гимназия (16-19 жас):

Үш негізгі бағыт бойынша терең білім береді:

гуманитарлық бағыт (тілдер, әдебиет, өнер);
қоғамдық ғылымдар (Қоғамдық ғылымдар);
олар техникалық (жаратылыстану ғылымдары, математика, техника).

Білім алушылардың оқу жетістіктері әр алты ай сайын бағаланады және үлгерім туралы куәлікте (Zeugnis) белгіленеді. Гимназияның соңғы жылы Abitur (ЖОО-ға дайындық) деп аталады. Орта білім туралы куәлікті (Abitur сертификаты) алу үшін мектеп бітірушілер төрт негізгі пән бойынша қорытынды емтихан тапсырылады. Емтихан нәтижесі бойынша балл көрсеткіші неғұрлым жоғары болса, жоғары оқу орындарына түсу мүмкіндігі соғұрлым жоғары болады.

Германияның негізгі мектебінің оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын ұйымдастырудағы практикалық тәжірибесін зерттеу келесі формаларды бөлуге мүмкіндік берді: Еңбек сабақтары, кәсіпорындардағы, ұйымдар мен мекемелердегі өндірістік тәжірибе, қосымша кәсіби бағытталған курстар, мектептегі шағын кәсіпорындар, кәсіпорындарға экскурсиялардың вариативті модельдері, қамқорлық байланыстары, кәсіби бағытталған керекелер. Негізгі мектепте оқушыларды еңбекке баулу бағытындағы жұмыстар сатылы түрде жүргізіледі. Бірінші сатысы болып есептелетін 7-сыныпта оқушыларды жұмыс процесін жоспарлауға, еңбек үшін қажетті материалдарды таңдауға, олардың құнын есептеуге, өнім сапасын анықтауға үйретеді. 8-сыныпта жүргізілетін екінші сатысында оқушылар елде белгіленген дайын өнімге қойылатын сапа нормативтерімен, баға белгілеумен, еңбекті ұйымдастырудың мақсатқа сай әдістерімен танысады. Оқытудың үшінші кезеңі 9-сыныпта елдегі нарық жағдайына талдау жасап, білім алушыларға өз қабілеттерін әртүрлі мамандықтардың талаптарына байланысты зерделеуге мүмкіндік беріледі. Сонымен қатар 8-9 сыныпта оқушыларды тәжірибе жүзінде кәсіби дағдыларын дамыту үшін 3-4 апталық өндірістік практика ұйымдастырылады. Негізгі мектептерде практика үш кезеңде жүзеге асырылады. Бірінші кезең практиканы жоспарлаудан, уақытты белгілеуден және оны жүзеге асыратын ұйымдарды таңдаудан басталады. Олардың ішінде, өнеркәсіптік, сауда кәсіпорындары, ауыл шаруашылығы, қолөнер, көлік және коммуникация салалары болуы мүмкін. Практикадан өтудің екінші кезеңінде мұғалім-куратор білім алушыларға жұмыс орнына барады, кәсіпорындағы тәжірибеге жауапты адаммен байланыс орнатады, құжаттарды толтырады, ата-аналармен және ұйымдармен хат алмасады. Практика аяқталғаннан кейін жазбаша есеп береді. Тәжірибенің үшінші кезеңінде нәтижелерді қорытындылау және бағалау жүргізіледі. Практика нәтижелерін бағалау «кәсіпорын кештері» сияқты іс-шаралар түрінде жүзеге асырылады, оған ата-аналар, кәсіпорын өкілдері шақырылады және т.б. кешке дайындық өндірістік практика туралы көрнекі материалдарды міндетті түрде қолдануды қарастырады: видео түсіру, білім алушылар орындаған жұмыс үлгілері мен өнімдерінің эскиздері, практика кезінде жиналған папкалар. «еңбек» (7,8-сынып) шеңберінде мынадай негізгі курстарды өткізу ұсынылады: «еңбекті ұйымдастыру», «техникалық сызу», «тұтынушыларға арналған ақпарат», «ақша, қаржыландыру нысандары». Осылайша, «Еңбек» оқу бағдарламасында қарастырылған арнайы оқу курстары оқушыларға теория мен тәжірибені

ұштастыруға мүмкіндік береді. Германиядағы оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау саласындағы ерекше қызықты факт мектептерде шағын кәсіпорындар құру болды, онда білім алушылар өздері тауарлар шығаратын немесе қызмет көрсететін компания немесе кооператив құрады. Онда маркетингтік қызметтің барлық түрлері жүзеге асырылады. Белгілі бір уақыт ішінде өнімдер мен қызметтерді сатады, содан кейін өзін-өзі таратады. Мұндай жобалардың мақсаты-жастарға өз бетінше шешім қабылдауға және іскерлік бастамаларын басқаруда жауапты болуға, өздері үшін нақты жұмыс алу мүмкіндіктерін анықтауға және шағын бизнесте кәсіпкерлік дағдыларды үйренуге мүмкіндік беру. Барлығына ортақ ұстаным, оған сәйкес мектепте кәсіби өзін-өзі анықтау мақсаттары, ең алдымен, өндіріске вариативті экскурсиялар болып табылады.

Мектеп пен кәсіпорын арасындағы қарым-қатынас көбінесе басқарушылық қызметтің сапасымен анықталады. Мұнда басты рөлді, әрине, мектеп директоры атқарады. Негізгі мектепте оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын ұйымдастыруда басты назар шығармашылық қабілеттерін, балаларды мектеп қабырғасынан бастап, әртүрлі өмірлік жағдайларға бейімдеуге бағытталған, бұл ерте бейіндеудің алғышарттары болып есептеледі. Жобалау және практикалық тапсырмаларды орындау кезінде ерте кәсіби таным, теориялық білімді практикада қолдана білу, мақсат қою, талдау, жоспарлау, жобалау дағдылары қалыптасады, мамандыққа деген қызығушылық дамиды, ересектердің еңбегін бақылау жүзеге асырылады, еңбек адамдарына деген оң көзқарас қалыптасады.

Италияда міндетті білім беру әр түрлі бағытта жүреді. Оқушылар белгілі бір оқу орнында жүзеге асырылатын бағыттарды таңдайды және барлығына белгіленген оқу жоспары бойынша оқиды. Жоғары мектепте оқу барысында 2-3 рет (мұғалімдер комитетінің шешімі бойынша) аттестаттау жүзеге асырылады. Аттестаттау барысында оқушылардың Б білім деңгейі, оқу процесіндегі белсенділіктері, жетістіктердегі прогресс, ата-аналардың пікірлері ескеріледі. Егер ағымдағы аттестаттау нәтижесі оң болса, онда жоғары мектептің соңында оқушылар тест тапсырудан және ауызша емтихан тапсырудан тұратын қорытынды аттестаттауға жіберіледі.

Финляндияда кәсіптік бағдарлау курстары 7-сыныптан басталады, онда білім алушылар нақты өндірістік жағдайларда жұмыс істейтін еңбек өміріне баулу көзделеді. 8-сыныпта кәсіп таңдау мәселелері зерттеледі, ал 9-сыныпта кәсіпті таңдауға кәсіпорындар мен жалдау қызметтерінің қызметкерлері қосылады. 9-сыныпты бітіргеннен кейін білім алушы өзінің кәсіби жолын таңдауы керек. Бірақ түсініксіз болған жағдайда оған кәсіби өзін-өзі анықтауға бір жыл беріледі. Кеңесшілер оқушыға дұрыс таңдау жасауға көмектеседі. Осы кезеңде кәсіби кеңесшілер онымен белсенді жұмыс істейді және оқушының саналы таңдауына қол жеткізеді. Бітіруші түлектерге жеті кәсіби оқу орнына құжат тапсыру құқығы беріледі. Білім алушыларды жұмысшы мамандықтарын алуға ынталандыра отырып, финдер жасөспірімдерді ақпараттандыру үшін интернетті белсенді қолданады, онда олар барлық сұрақтарға жауап береді. Жұмысшы кәсіптерінің беделін сұраныс, жоғары жалақы туралы мәліметтермен көтереді. Таңдау болмаған жағдайда оқушыға қандай да бір кезең ішінде

жұмысқа орналасуға-елдің барлық еңбекке қабілетті халқы қатысатын процеске қарапайым жұмысты (терезелерді бояу, көшелерді сыпыру) орындауға мүмкіндік беріледі. Мұндай тәжірибе оқушының жеке тұлға ретінде қалыптасуына және оның кәсіби тұрғыда өзін-өзі дамытуға, сондай-ақ қоғам алдындағы жауапкершілігін сезінуге ықпал етеді.

Францияның білім беру жүйесіне интеграцияланған кәсіптік бағдар берудің көп сатылы жүйесі тұтас құрылым ретінде қалыптасқан. Кәсіби өзін-өзі анықтау жолы болашақ кәсіби қауымдастықты қалыптастыру үшін маңызды емес, мұндай жүйе білім алушыларға өте пайдалы болар еді. Француздық кәсіптік бағдар беру жүйесі танымдық көзқарас идеясы мен жеке тұлғаның кәсіби даму теориясына негізделген. Кәсіптік бағдарлау жүйесін басқаруды өңірлік өкілдіктердің қызметін басқаратын және бақылайтын білім және кәсіп жөніндегі ұлттық Ақпарат Бюросы (ONISEP) жүзеге асырады. Бюро құжаттаманы әзірлейді және мамандықтар мен білім беру бағыттары, кәсіптік оқу орындарына түсу ережелері, еңбек нарығының қажеттіліктері туралы және т. б. қажетті ақпараттарды береді.

АҚШ-та («мансапқа арналған білім», «мансапқа дайындық» бағдарламалары), Жапонияда (с. Фукуямның кәсіптік бағдар беру жұмысының теориясы), Францияда (кәсіптік бағдарлаудың тәрбиелік тұжырымдамасы, «мамандықтармен танысу» оқу пәні), Англияда («кәсіби мансапқа арналған еңбекке баулу» оқу пәні), Германияда («Еңбектану» оқу пәні) және Швецияда («өмірлік баспалдақпен қайда жүру» бағдарламасы) әзірленген бағдарламаларды талдау:

Жоғарыда қарастырылған елдердегі бейіндік оқытуды жүзеге асыру шараларын сараптай келе, анықталған жайттар:

1) мамандықтар топтары бойынша бастапқы білім мен дағдыларға, өзін-өзі бағалауға, өзін-өзі талдауға, өзін-өзі бақылауға және кәсіпке дайындалуға баса назар аударылады;

2) әрбір елде оқушыларды кәсіби өзін – өзі анықтауға дайындаудың өзіндік ерекшеліктері бар: Жапонияда – өзіндік талдауға, кәсіптер мен кәсіби сынамаларды талдауға сүйену; Францияда – кәсіби бағдарлау жұмысының тәрбиелік әлеуетіне бағдарлану; Швеция мен АҚШ – та-кәсіби қызметтің қандай да бір саласында табысқа жету үшін өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жетілдіруге бағыт алу; Германияда-еңбек нарығы мен экономика талаптары шеңберінде; Англияда кәсіби мүдделер мен қабілеттерді қалыптастырудың дамушы тұжырымдамасына бағдарланады.

Бейіндік білім берудің кез келген моделінің басты міндеті бейіндік пәндерді белсенді оқу кезінде оқушылардың жеке, шығармашылық және зерттеу қабілеттерін дамыту болып табылады.

Қазақстанда бейінді оқытуды ұйымдастыру мынадай ережелерді басшылыққа алады:

1. Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беру деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық, бейіндік оқытудың технологиялық бағыттарының жалпы орта білім беру мазмұнын айқындайды.

2. Бейіндік оқыту моделін таңдау оқушылардың білім беру қажеттіліктеріне, оқу орнының білім беру процесін ұйымдастырудағы мүмкіндіктеріне сәйкес келеді.

3. Бейіндік оқыту бағдарламаларын іске асыратын оқу орындарының үлгілік әртүрлілігі мынадай жалпы білім беретін оқу орындарымен ұсынылған: жалпы білім беретін мектептер, гимназиялар (1-12 сыныптар), лицейлер (5-12 сыныптар), бейіндік мектептер (11-12 сыныптар).

4. Білім беру мазмұны оқу бағдарламалары мен оқу әдебиеттерінің вариативтілігін, біріктірілген оқу курстарын енгізуді, бейіндік оқыту бағытын мектептің таңдау мүмкіндігін, оқушы - таңдау бойынша курстардың құрамын болжайды.

5. Бейінді оқытуды іске асыру оқытудың тиімді технологияларын енгізуді айқындайды. Оқу бағдарламалары тек зерттелетін материалды ғана емес, сонымен қатар жоғары сынып оқушысы қызметінің түрлерін де көрсетеді: зерттеулер, пікірталастар, құрастыру, жобалау және т. б.

Жалпы орта білім берудің жоғары сатысындағы (10-11 сыныптар) бейіндік оқытудың міндеттеріне оқушылардың танымға деген қызығушылығын, шығармашылық қабілеттерін дамыту, саралап оқыту негізінде өз бетінше оқу іс-әрекеті дағдыларын қалыптастыру жатады.

Бейіндік оқытудың қандай да бір бағыты шеңберінде оқу орны оқытудың сол немесе өзге бейінін ұйымдастырады. Оқыту бейінінің мазмұны бейіндік пәндер, мектеп компонентін таңдау бойынша міндетті пәндер есебінен және ішінара - жалпы орта білім беру оқу жоспарының оқушы компонентінің мүдделері бойынша курстар есебінен қамтамасыз етіледі. Негізгі және міндетті пәндер мен қызығушылық курстарын біріктіру арқылы кең мамандандырылған оқыту ұйымдастырылуы мүмкін.

Бейінді оқыту тұжырымдамасы білім беру үдерісіндегі жүйелі өзгерістермен байланысты. Бейіндік мектепке көшу инновациялық процесс болып табылатыны және оны білім беру мазмұны, оқытуды ұйымдастыру, бағалау жүйесі, сондай-ақ білім беру процесінде пайдаланылатын технологиялардың сипаты мен мақсаттары мен міндеттеріне жүйелі өзгерістер әкелетін ірі ауқымды инновация ретінде қарастыруға болатыны анық.

Бейіндік оқытуды ұйымдастыру негізіне тұлғалық - бағдарлы тәсілдеме идеялары алынған. Тұлғаға бағытталған оқыту негізінен оқушының зияткерлік даму деңгейін, оның осы пән бойынша дайындығын, қабілеттері мен бейімділігін ескере отырып, оқуға сараланған көзқарасты қарастырады. Бұл тәсілді іске асыру үшін, ең алдымен, педагогикалық технологиялар саласындағы басымдықтарды анықтау маңызды.

Орта білім беру жүйесінде дәстүрлі түрде қолданылатын педагогикалық инновациялар саласындағы әртүрлі бағыттардың ішінде қойылған мақсаттарға неғұрлым барабар болып табылады:

- ынтымақтастықта оқыту (cooperative learning);
- жоба әдісі;
- көпдеңгейлі оқыту.

Бұл технологиялар білім алушыларды оқытуға жеке және сараланған көзқарасты қамтамасыз етеді. Бұл технологиялардың идеологиясы зерттеу, проблемалық әдістерді кеңінен қолдануды, бірлескен немесе жеке іс-әрекетте жоба бойынша жұмыста алған білімдерін қолдануды, тәуелсіз сыни ойлауды ғана емес, сонымен бірге қарым-қатынас мәдениетін, бірлескен іс-әрекетте әртүрлі әлеуметтік рөлдерді орындау қабілетін дамытуды қамтиды.

Алайда, атақ пен салыстырмалы түрде таралуына қарамастан, бұл технологияларды дәстүрлі мектепте қолдану жаппай емес, көбінесе жеке немесе сабақтан тыс жұмыстармен шектеледі. Сынып - сабақ жүйесі жағдайында әр оқушыға қатысты осы технологиялардың идеяларын жүзеге асыру мүлдем мүмкін емес.

Соңғы жағдай педагогикадағы революциялық өзгерістерге деген ұмтылысты білдірмейді. Біз бүгінгі күннің қажеттіліктерін ескеретін эволюциялық процесс туралы, сынып барысында дайын білімді игеруден оның ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, әр оқушының өзіндік белсенді танымдық іс-әрекетіне, әрдайым сабақ жүйесіне сәйкес келмейтін іс-әрекетке ауысу туралы айтуға болады.

Ұстанымдарды қайта қарау, тәсілдемелердегі басымдықтарды өзгерту және білім беру процесін ұйымдастыру арнайы жағдайларды, сондай-ақ жалпы орта білім беру мақсатына және атап айтқанда бейіндік мақсатқа қол жеткізуді қамтамасыз ететін жаңалықтарды жасауды қажет етеді.

Бастауыш және орта деңгейден айырмашылығы жоғары сатыдағы білім беру процесі терең бейіндік саралау негізінде, оның ішінде жеке білім беру бағдарламалары арқылы құрылады.

Жалпы білім берудің негізгі мазмұнынан да, әлеуметтік-кәсіби өзін-өзі анықтаудан да алыс әр түрлі пәндерге бағытталуы мүмкін оқушының танымдық қызығушылықтарын ескеру қажет. Бұл қызығушылықтар оқушының өзін-өзі анықтау процестерін күшейту үшін де қолданылуы керек, сондықтан олар белгілі бір дәрежеде жоғары мамандандырылған мектеп аясында қанағаттандырылуы керек.

Мұны қосымша білім беру арқылы шешуге болады, оны жоғары мамандандырылған мектептің білім беру процесіне біріктіру керек.

Орта мектептегі білім мазмұны туралы айтқанда, бұл жеке «оқушының бейіні» туралы екенін есте ұстаған жөн. Оқушының оқу бейінін қалыптастыруы үшін мектеп оған болашақта оның қызметіне қатысты жоспарларға сүйене отырып, бағдарлай алатын кез-келген мамандандырылған және элективті курстарды таңдауға мүмкіндік беруі керек. Сондықтан бейінді және элективті курстарды жоспарлау белгілі бір қызмет түріне байланысты «оқыту бейініне» негізделуі керек. Бейіндік сыныптар екі түрлі болуы мүмкін: пәндік-бағдарлы және кәсіби-бағдарлы.

Пәнге бағытталған сыныптар белгілі бір кәсіби салаға назар аудармай бірқатар пәндерді тереңдетіп оқытуды қамтиды және тереңдетіп оқытылатын пәндер бойынша түсу тестілері қарастырылған университеттердің кең спектріне түсуге мүмкіндік береді. Пәнге бағытталған сыныптардың мысалдары: гуманитарлық, жаратылыстану, физика–математикалық және басқалар.

Кәсіби бағдарланған сыныптар белгілі бір кәсіби салаға бағытталған курстарды зерттеуді қамтиды. Бұл бейіндік сыныптар оқушыларға болжалды мамандықпен толығырақ танысуға, тіпті бастапқы кәсіби білім мен дағдыларды алуға және өздерін кәсіпте сынап көруге мүмкіндік береді. Кәсіби бағдарланған сыныптардың мысалы - психологиялық-педагогикалық, медициналық, ауылшаруашылық, экономикалық, құқықтық және басқалар.

Бейіндік оқытуды ұйымдастыру нысандары:

- бір білім беру ұйымының оқушыларынан тұратын бейінді сыныптар;
- әр түрлі мектептерден оқушылардың құрама құрамы бар бейіндік сыныптар;
- бір білім беру ұйымының оқушыларынан тұратын бейінді топтар;
- оқушылардың құрама құрамы бар бейінді топтар;
- оқушыларды арнайы бағдарлама бойынша жеке оқыту.

Қазіргі заманғы мектеп оқушылардың деңгейін нақты бағалауға және оған бейінді дұрыс таңдауға көмектесуге дайын емес. Бұл рөлді оқушылардың жетістіктері портфолиосы шынайы бағалау құралдарының бірі ретінде атқаруы керек. Портфолио оқушының әртүрлі іс-әрекеттерде қол жеткізген нәтижелерін ескеруге мүмкіндік береді: білім берудегі практикаға бағытталған тәсіл болып табылатын оқу, шығармашылық, әлеуметтік, коммуникативті. Портфолио жинау жетістіктерді жинақтауға мүдделі оқушылардың оқу ынтасын арттыруды көздейді, ата-аналар мен оқушыларға көбірек жауапкершілік қосады. Бейіндік мектепте портфолионың рөлі өзгереді. Бұл пән портфолиосы, оқушының өзін-өзі бағалауы қалыптасуы керек стандарт болуы керек. Мұндағы портфолионың маңызды рөлі-оқушылардың білім беру процесі туралы есеп беру, тұтастай алғанда маңызды білім беру нәтижелерінің «көрінісін» көру, оның білім беру контекстіндегі жеке жетістіктерін бақылауды қамтамасыз ету, алған білімі мен дағдыларын іс жүзінде қолдана алатындығын көрсету.

Барлық орта мектептер мамандандырылған және міндетті емес.

Әрбір оқушы үшін жеке оқу жоспарын әзірлей отырып, кәсіптік даярлық ұйымдастыру.

Англия. Академиялық (арнайы курстар негізінде) және академиялық емес профиль (2 жыл 11 жыл). Оқу бағдарламаларын таңдау мен құруды жүзеге асыру үшін оқушылар үшін нұсқаулықтар (ұсынымдар) құрылады.

АҚШ. Соңғы 2-3 жыл 12 жыл (Академиялық, жалпы және кәсіби профиль/жалпы және академиялық)

Академиялық бейінге сәйкес курстарды таңдау (филологиялық, қоғамтану, математикалық, жаратылыстану, ақпараттық).

Элективті таңдау: музыка, тамақ дайындау, көлік жүргізу, ағаш немесе металл жұмыстары.

Франция. Лицейде 13 жылдық бейіндік оқыту бойынша (жалпы, технологиялық, кәсіби) құжаттардың екі түрін – бакалореат дипломын және орта білімді бітіргені туралы куәлікті алу құқығымен 3 жыл.

Германия. Бейіндік мектеп гимназия деп аталады, онда үш бағыт жүзеге асырылады: гуманитарлық, қоғамдық және техникалық 3 жыл ішінде 13 жыл.

Австрия. Мамандандырылған мектебі «гимназия» деп аталады, онда

жалпы білім берудің жоғары деңгейлері типтері бойынша классикалық гимназия және нақты гимназия болып бөлінеді. Білім алушылардың мамандану бағыттары бойынша жеке-топтық тәсіл қолданылады. Оқушы өзінің бейімділігі, қалауы мен талантын қамтамасыз ету үшін пәндер мен сабақтарды таңдайды. Ол үшін олар жеке деңгей бағдарламасын жасай алады.

Италия. Орта мектебі әртүрлі бағыттар бойынша жүзеге асырылады: техникалық, кәсіптік, көркемдік және т. б.

Нидерланды. Білім алушылар одан әрі жоғары білім алу үшін бейінін таңдайды. ЖОО оқу жоспарындағы пәндер кластерлер бойынша бөлінеді. Нәтижесінде мектептер оқыту «білім беру» орталықтарына айналады [5].

Қазақстандағы бейіндік оқытуды ұйымдастыру тәжірибесі

Қазақстанда бейіндік оқытуды ұйымдастыру екі кезеңге бөліп қарастыруға болады. Бірінші кезеңі, XX ғасырдың 90-жылдарынан бастап, білім беру мекемелерінің (лицей, гимназия, арнаулы мектептер, дарынды балалар мектебі, халықаралық мектептер) моделінің дамуы және қалыптасуымен, мемлекеттік емес сектордағы оқу орындарының құрылуымен, авторлық оқу курстарының бағдарламасын әзірлеумен, қолданылатын білім беру технологиялар спекторының кеңейуімен байланысты.

Қазақстанда бейіндік оқытуды ұйымдастырудың негізгі идеялары Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінің даму тұжырымдамасында (1996 ж), жалпы орта білім берудің мазмұнының Тұжырымдамасында (1996 ж) көрініс тапты. [6]

«Бейіндеу» термині жалпы білім беретін мектеп оқушыларын кәсіби және кәсіпке дейінгі даярлау үрдісін білдіреді. Дайындық мазмұнында оқушылардың қызығушылықтарына, қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес кәсіптік оқыту бағыттары ескеріледі, оқушылардың жеке білім беру бағыты бойынша тиісті дидактикалық әдістерді, оқыту нысандары мен құралдарын таңдау жүзеге асырылады. Оқушы бейінді оқытуда нені үйренетінін, процесс қалай ұйымдастырылатынын және сабақ кестесі қалай жасалатынын өзі таңдай алады. Жеке білім беру траекторияларының мүмкіндігін қамтамасыз етумен қатар, оқушылар бұл мүмкіндікті пайдалана алуы және қалауы қажет. Оқу профилін таңдау болашақ кәсіби қызмет саласына бағытталған.

Технологиялық профиль өндірістік, инженерлік және ақпараттық қызмет саласына бағытталған, сондықтан бұл профильде тереңдетілген деңгейде оқуға арналған пәндерді және негізінен «Математика және информатика» және «жаратылыстану ғылымдары» пәндерінен элективті курстарды таңдау керек.

Жаратылыстану-ғылыми профиль ғылыми танымның формалары мен әдістерімен танысу, негізгі биологиялық және химиялық теорияларды зерттеу, тәуелсіз зерттеу қызметінің дағдыларын қалыптастыру негізінде ғылыми дүниетанымды қалыптастырады. Ол медицина, биотехнология, биоинформатика, медициналық визуализация, биомеханика, биоматериалдар және биоинженерия, жүйелік талдау, 3D-модельдеу сияқты қызмет салаларына баса назар аударады. Бұл профильде тереңдетілген деңгейде оқуға арналған

пәндерді және негізінен «Математика және информатика» және «жаратылыстану ғылымдары» пәндерінен элективті курстарды таңдау керек.

Гуманитарлық профиль адам әлеміне, оның қызметінің мақсаттары мен мотивтеріне, рухани құндылықтарына, әлемді субъективті, жеке қабылдауға, қоғамды, мәдениетті және тарихты зерттеуге бағытталған. Бұл профильде тереңдетілген деңгейде оқуға арналған пәндерді негізінен «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті», «Шет тілдері» және «әлеуметтік ғылымдар» пәндерінен таңдау керек.

Әлеуметтік-экономикалық профиль әлеуметтік салаға, қаржыға және экономикаға байланысты мамандықтарға, басқару, кәсіпкерлік, қаржымен жұмыс және т.б. сияқты қызмет салаларында ақпаратты өңдеуге бағытталған.

Әдетте, оқытуды бейіндеу орта мектептің жоғары сыныптарында жүргізіледі. Бұл тәсіл білім алушыларға университетке түсуге немесе жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруға дайындық мақсатында берілген білім беру бағыты бойынша әлеуетін дамытуға мүмкіндік береді. Осылайша, профильдеу жеке және кәсіби бағдарланған сипатқа ие.

Халықаралық озық тәжірибе көрсеткендей, зерттеу және пәндік-практикалық қызметті қамтитын интеграцияланған оқу процесі балаларға жаратылыстану саласындағы тірі және жансыз табиғат объектілерімен жақсы танысуға мүмкіндік береді және модельдерді жобалау мен бағдарламалаудың алғашқы дағдыларын игеруге ықпал етеді. Бұл біздің балаларымыздың болашағы үшін жақсы негіз жасайды. Осылайша, 90-шы жылдардың соңында АҚШ-та оқуға деген STEM -тәсіл пайда болды, ол бүгінде өзінің бәсекеге қабілетті ғылыми-техникалық элитасын өсіруге бағытталған елдерде мемлекеттік деңгейде енгізілуде. STEM білім беру технологиясы (Science, Technology, Engineering, Mathematics)-нақты өмірден алынған нақты мәселелерді шешу үшін жаратылыстану-математикалық цикл пәндерін, информатиканы, технология мен инженерияны бірыңғай оқыту жүйесіне біріктіруге негізделген оқытудың жаңа тәсілдері.

Жаратылыстану пәндерін оқыту-білім алушыларға білім мен мамандық таңдауды біріктіре отырып, STEM оқыту технологиясын енгізуді, оған бейімділікті анықтауды, тұтас жаратылыстану-ғылыми білім алуды; орнықты даму мақсаттарын іске асыру бойынша икемді (Soft skills), кросс-функционалдық дағдыларды және футурологиялық білімді дамытуды қамтамасыз етеді.

Әр түрлі елдерде бейінді оқыту мамандандырылған бағдарламаларға баса назар аудара отырып, кәсіби бағдарланған тәсіл ретінде қарастырылады.

II Білім беру ұйымдарында бейіндеу жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу бойынша әдістемелік ұсынымдар

Еңбек нарығында ХХІ ғасыр дағдыларымен байланысты сұранысқа ие жаңа кәсіптердің пайда болуы өскелең ұрпақты кәсіптік бағдарлау және даярлау мәселесінде қазақстандық білімге ерекше талаптар қояды.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2025-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы білім алушыларды кәсіптік бағдарлаудың бірыңғай тәсілдерінің жоқтығын көрсетеді.

Білім алушылардың кәсіби бағдарына бірыңғай көзқарастың болмауы білім берудің үздіксіздігі проблемаларын күшейте түседі. Қазіргі уақытта мектеп оқушылары арасындағы кәсіптік бағдар беру жұмыстары негізінен жарнама түрінде жүргізіледі, колледждер мен ЖОО-лар даярланатын мамандықтар туралы хабардар ету үшін мектептерге баруды ұйымдастырады. Аталған іс-шаралардың негізгі мақсаты контингентті тарту болып табылады. Қорытындысында 2016 жылғы «Болашақ – менің таңдауым» (Білім – Орталық Азия) әлеуметтік зерттеу нәтижелері бойынша жоғары сынып оқушыларының 15 %-ы болашақ кәсіби қызметін анықтай алды. KASIPTEST кәсіптік диагностикасы 11-сынып оқушыларының 75 %-ы оқытудың бейіндік бағытын дұрыс таңдамағанын көрсетті [7].

Қазіргі уақытта мектеп оқушыларымен толыққанды кәсіптік бағдар беру жұмысына кедергі келтіретін мынадай проблемалар анықталды:

- кәсіптік диагностика мен кәсіптік бағдар берудің тиімділігі төмен, өйткені олар еңбек нарығын ескере отырып, өткір әлеуметтік-экономикалық мемлекеттік міндеттерді шешуге ықпал етпейді;

- білім беру кезеңінде білім алушылардың мансабын дамыту ретінде кәсіби сұңғу және кәсіби іріктеу бойынша дамыған елдердің оң әлемдік тәжірибесін әлсіз енгізу;

- мамандық пен оқу орнын таңдаудағы қиындықтар. Зерттеулерге сәйкес, мектеп түлектерінің тек 15%-ы осындай таңдау жасай алады. Тағы 15% жақындары мен достарының кеңесіне сүйенеді. Ал мектепті бітірудің қалған 70% - ы бұл таңдауды шеше алмайды;

- әлеуметтік сала мамандықтарын таңдаудың басым болуы, техникалық және технологиялық мамандықтарға нашар бағдарланған;

- жаңа шешімдерді іздеумен, жеке және өзін-өзі орындаумен; төтенше жағдайларда іс-әрекетпен, дене еңбегін пайдаланумен байланысты мамандықтарды шектеулі таңдау.

ҚР 2020 - 2025 жылдарға арналған БҒДМБ 12 жылдық оқытуға кезең-кезеңімен көшу белгіленді, бұл ретте 12 жылдық мектептің жоғары сатысы білім алушының өзінің кәсіби қажеттіліктеріне және болашақ мамандығын ықтимал таңдауына сәйкес стандартты және тереңдетілген деңгейдегі оқу пәндерін нақты бейіндеумен және таңдаумен сипатталады. Ол үшін оқу бағдарламалары, оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер жаңартылатын болады.

Жалпы орта білім беру құрылымын жетілдірудің негізгі бір бағыты – бейіналды даярлық пен бейіндік оқытуды енгізу болып табылады.

Бейіналды даярлық – білім алушының жеке білім беру троекториясы аясында негізгі орта білім беруді таңдауын мақсатты педагогикалық қолдау. Олай болса, негізгі мектеп пен мектептің жоғары сатысындағы бейіндік оқытудың сабақтастығын жүзеге асыратын бейіналды даярлық жұмыстарын жүргізудің негізгі міндеттері:

- бейінді-бағдарды анықтауға бағытталған танымдық жән кәсіби қызметтің әртүрлі салаларына оқушылардың қызығушылығын, икемін, қабілетін анықтау;
- оқушыларға өмірлік, әлеуметтік, құндылықтар жөнінде психологиялық-педагогикалық көмек көрсету;
- болашақ кәсіби қызметінде табысқа жететіндей танымдық және кәсіби білік, дағдылары мен негізгі құзырлылықтарын дамыту;
- өзінің одан арғы білім алу бағыты мен кәсіби таңдауына жауапкершілігін қалыптастыру.

Мамандық таңдауға әсер ететін факторлар:

1. Отбасындағы үлкендердің көзқарасы.
2. Жолдастары мен достарының пікірі.
3. Қоғамдағы қалыптасқан пікірге бағыну деңгейі.
4. Мамандық туралы ақпараттылық.
5. Жеке кәсіби жоспарлары.
6. Мектеп мұғалімдерінің пікірі.
7. Баланың бейімі мен қабілеті.

Олай болса, қазіргі заман талабына сай ерте жастан баланың тұлғалық ерекшелігін, жеке қасиеттерін, кәсіби икемін анықтауға көмектесетін, баланы жоғарғы сыныптағы немесе бастауыш, орта және кәсіптік білім беру ұйымында берілетін білімнің бейін-бағдарын өз бетімен саналы түрде таңдай алатындай бейін алды даярдық жұмыстарын жүргізу маңызды мәселеге айналады.

Бейіндік оқыту бұл оқытудың бір түрі – оқушылардың пән бойынша білімінің деңгейін көтеретін, сол арқылы жоғары нәтижелерге жетуге мүмкіндік беретін пәндерді тереңдетіп оқыту. Оқыту үдерісінде оқушылардың дара ерекшеліктерін, олардың бейімдері мен қабілеттерін, қызығушылықтары мен сұраныстарын есепке алу мәселесіне педагогика ғылымының классиктері П.П. Блонскийдің, П.Ф. Каптеревтің, Я.А. Коменскийдің, К.Д. Ушинскийдің, Ы. Алтынсариннің, С.Т. Шацкийдің, т.б. еңбектерінде ерекше мән беріледі. Оқытуды бейіндік саралаудың шетелдік тәжірибесін А.Н. Джуринский, Н.Е. Воробьев, Н.В. Иванова, А.К. Савина, т.б. өз зерттеулерінде өзек етіп алды. Бейіндік оқытуға көшу шеңберінде оны ұйымдастыру мәселелері Д. Ермаков, Л. Гаджиева, В. Гузеев, Г. Петрова еңбектеріне арқау болды. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы осы тақырып аясында бірнеше әдістемелік құралдар шығарған (1-кесте).

2.1-кесте. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы осы тақырып аясында шығарған әдістемелік құралдары

Уақыты	Әдістемелік құрал тақырыбы	Мазмұны
2013 жыл, мамыр	Тірек мектебінде (ресурстық орталықта) бейінді оқытуды ұйымдастыру әдістемесі	Әдістемелік құралда тірек мектебінде (ресурстық орталықта) бейінді оқытуды ұйымдастырудың ерекшеліктері, сессия және сессияаралық кезеңдерде оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың әдістемелік жолдары ұсынылған. Еңбек тірек мектеп (ресурстық орталық) қызметін ұйымдастыруда және жетілдіруде көмекші құрал болып табылады. Әдістемелік құрал тірек мектеп (ресурстық орталық) басшыларына, педагогтеріне, білім саласы әдіскерлеріне, осы саланы зерттеушілерге арналған.
2013 жыл, мамыр	12 жылдық мектепте бейіндік оқытуды ұйымдастыру (эксперимент)	Әдістемелік құралда үлгілік оқу жоспарында бейіндік пәндер бойынша оқу жүктемесінің ерекшеліктері, пәндер бойынша бейіндік білім беру мазмұны, мектептерде бейіндік оқытуды ұйымдастырудың жолдары және бейіндік сыныптарда білім алатындардың педагогикалық кадрларының деңгейіне қойылатын талаптар қарастырылады
2013 жыл, тамыз	Бейіндік мектеп: 12 жылдық білім беру жағдайындағы даму болашағы	Әдістемелік құралда бейіндік мектептердің қазақстандық білім жүйесіндегі орны, бейіндік білім беру мазмұны, бейіндік мектеп типтері мен оның қызметін ұйымдастырудың Типтік ережесі, Жалпы білім беретін ұйымдардағы бейіндік сыныптарға (мектепке) қабылдау Ережесі және Қазақстан Республикасында бейіндік оқытуды дамыту тұжырымдамасы берілген. Еңбек бейіндік мектеп қызметін ұйымдастыруда және жетілдіруде көмекші құрал болып табылады. Бұл әдістемелік құрал бейіндік мектеп басшыларына, жалпы білім беретін ұйымдардағы бейіндік сынып педагогтеріне, білім саласы әдіскерлеріне, осы саланы зерттеушілерге арналған.
2020 жыл, маусым	Орта мектептердегі 7-11 класс білім алушыларына кәсіби диагностика жүргізудің құралдарын қолдану Әдістемелік ұсынымдар	Орта мектептердегі 7-11 класс білім алушыларына кәсіби диагностика жүргізудің құралдарын қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар

Оқытудың нормативтік мерзімі 2 жыл деп (10-11 сыныптар) анықталған.

Бейіндік оқытудың міндеттеріне оқушылардың танымдық қызығушылығын, шығармашылық қабілетін дамыту, саралап жіктеп оқыту негізінде өзіндік оқу қызмет дағдысын қалыптастыру енгізіледі. Бейіндік оқыту мазмұнын іріктеу базалық білім беруді қамтамасыз ету үшін толық функционалдық негізге, сонымен қатар жалпы орта білім беру сатыларының сабақтастығына (бастауыш, негізгі, жоғарғы) сәйкес жүзеге асырылады.

Бейінді оқыту дегеніміз – оқушылардың қызығушылық бағытының, қабілетінің дамуына жағдай жасайтын және олардың келешекте ие болуға тиісті кәсібіне бейімделуді қамтамасыз ететін іс-әрекет. Ол тек қана мектептің жоғарғы сатысында жүзеге асады.

Бейінді оқытудың мақсаты – жалпы білім беретін мектептің жоғары сыныптарында оқушыны еңбек нарығының нақты сұраныстарын ескере отырып әлеументтендіруге бағытталған арнайы дайындау жүйесін жасау болып табылады.

Оқыту бейіні бойынша білім беру ұйымдарының үлгілік қағидалары «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 маусымдағы Заңына, басқа да нормативтік құқықтық актілерге сәйкес әзірленген және оқыту бейіні бойынша білім беру ұйымдары қызметінің тәртібін айқындайды [8].

Оқыту бейіні бойынша білім беру ұйымдарының негізгі түрлері мыналар болып табылады:

Гимназия - білім алушылардың бейімділігі мен қабілеттеріне сәйкес қоғамдық-гуманитарлық және басқа бағыттар бойынша кеңейтілген және тереңдетілген білім беруді қамтамасыз ететін бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін және қосымша білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын оқу орны.

Лицей – оқушылардың бейімділігі мен қабілеттеріне сәйкес кеңейтілген және тереңдетілген жаратылыстану-математикалық білім беруді қамтамасыз ететін негізгі орта және жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін және қосымша білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын оқу орны.

Бейіндік мектеп – жалпы орта білімнің білім беру оқу бағдарламасын іске асыратын оқу орны.

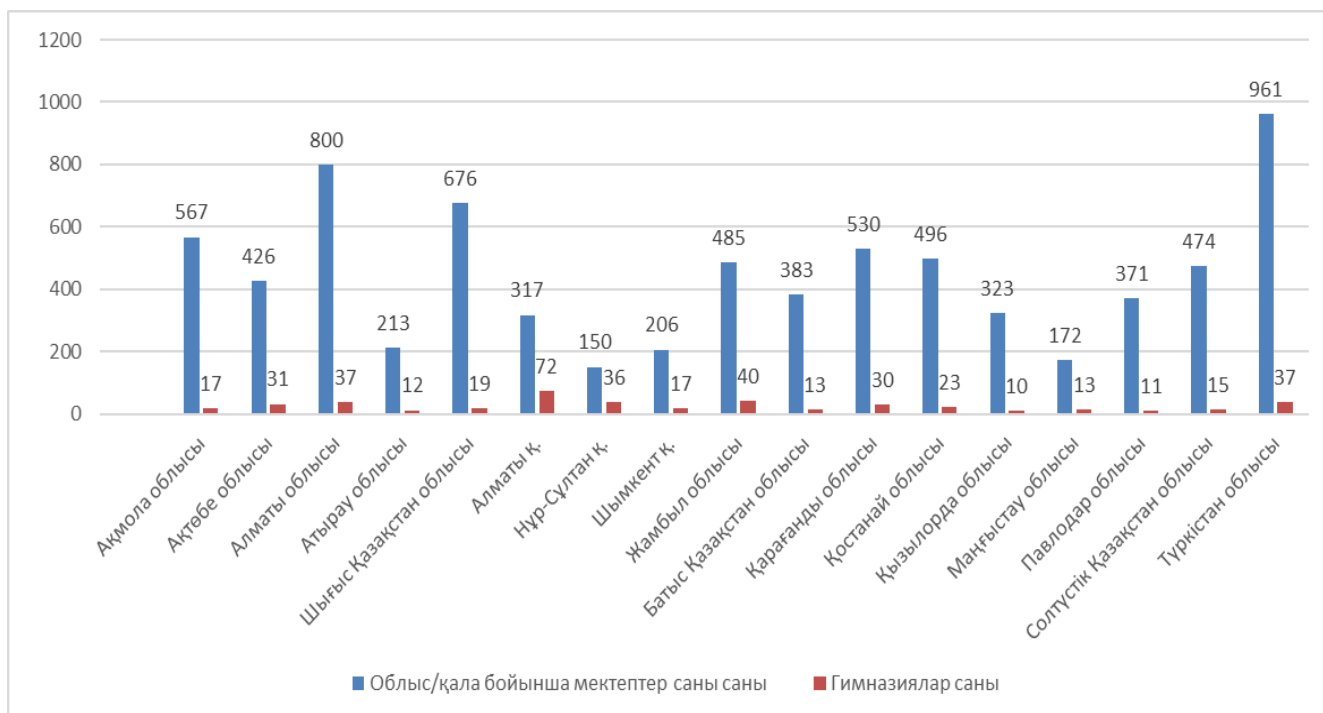
Бейінді оқыту – оқытуды дифференциациялау және жекешелендіру, білім алушылардың қызығушылықтарын, бейімдері мен қабілеттерін есепке ала отырып білім беру процесін ұйымдастыру процесі. Бейінді оқыту бейіндік мектепте, бейінді сыныптарда іске асырылады.

Гимназияның негізгі мақсаттары мен міндеттері:

1) жоғары деңгейлі мәдениетті, қоғам өміріне бейімделген, кәсіптік білім беру бағдарламаларын саналы түрде таңдауға және меңгеруге дайын зияткер тұлғаны қалыптастыру;

2) жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын сапалы меңгеру үшін неғұрлым қабілетті және дайындығы бар оқушыларға оңтайлы жағдай жасау.

Қазақстанда барлығы 7550 орта білім беру ұйымдарының 433-і гимназиялар болып табылады. Ол барлық мектептің 5,74% құрайды.

1 – сурет - Қазақстандағы гимназиялар

Гимназия жалпы орта білім беретін 1-11(12)-сыныптар базасында келесі құрылым бойынша ұйымдастырылады:

1) бастауыш білім беру деңгейі (бастауыш мектептің 1-4-сыныптары) оқу қызметінің негізгі дағдысы мен машығын, теориялық ойлау элементтерін, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі түзету дағдысын меңгеруді қамтамасыз етеді, сондай-ақ баланың жеке қабілетін анықтауға бағытталған;

2) негізгі орта білім беру деңгейі (негізгі мектептің 5-9(10)-сыныптары) базалық дайындықпен қатар оқушының бейіналды дайындығын қамтамасыз ететін негізгі мектептің негізгі және қосымша жалпы білім беру бағдарламаларын меңгеру негізінде оқушы тұлғасының қалыптасуын қамтамасыз етеді. Осы сатыда ішкі және сыртқы дифференциация негізінде оқушының базалық дайындығының аяқталуын қамтамасыз етеді;

3) жалпы орта білім беру деңгейі (10-11(12)-сыныптар) оқытудың бейіндік бағдарламаларын меңгеру негізінде оқушының жалпы орта білім беру дайындығын аяқтауды қамтамасыз етеді.

Гимназия мектептеріндегі бейіндік оқыту көп жағдайда кәсіби бағдар беруге бағытталады. Сонымен қатар кәсіби бағдар беру бастауыш сыныптан жоғары сыныптарға дейін өтіледі. Талдау барысында мектеп-колледж білім беру жүйесі бір бірімен кіріктірілмеген.

2.2-кесте - ҰБДҚ деректерінен алынған гимназия жалпы орта білім беретін 1-11(12) сыныптар базасындағы құрылым бойынша ақпарат

№	Аймақтар	Гимназиялар				
		Барлығы	Бастауыш мектеп	Негізгі орта білім беретін мектеп	Жалпы орта білім беретін мектеп	Оның ішінде мамандандырылған мектеп
1	Ақмола облысы	17	1	0	16	0
2	Ақтөбе облысы	31	0	0	31	0
3	Алматы облысы	37	0	1	36	3
4	Атырау облысы	12	0	0	12	1
5	Шығыс Қазақстан облысы	19	1	1	17	2
6	Алматы қ.	72	0	0	72	2
7	Нұр-Сұлтан қ.	36	1	0	35	1
8	Шымкент қ.	17	0	0	17	2
9	Жамбыл облысы	40	1	2	37	0
10	Батыс Қазақстан облысы	13	1	0	12	1
11	Қарағанды облысы	30	0	0	30	0
12	Қостанай облысы	23	4	1	18	0
13	Қызылорда облысы	10	0	0	10	0
14	Маңғыстау облысы	13	0	0	13	0
15	Павлодар облысы	11	0	0	11	4
16	Солтүстік Қазақстан облысы	15	0	0	15	1
17	Түркістан облысы	37	1	0	36	0
	Барлығы	433	10	5	418	17

Қазақстандағы 433 гимназияның:

- 418 жалпы орта білім беретін мектеп-гимназиялары, ол барлық гимназиялардың 96,5% құрайды. Оның ішінде мамандандырылған мектеп-гимназиялар саны 7. Ол жалпы орта білім беретін мектеп-гимназияларының 1,7% құраса, барлық гимназияның 1,6%-ы.

- 10 бастауыш мектеп-гимназиясы, ол барлық гимназиялар санының 2,3% құрайды;

- 5 негізгі орта білім беретін мектеп-гимназиялары, ол барлық гимназиялар санының 1,2% құрайды;

Гимназияның негізгі орта және жалпы орта білім беру деңгейлеріндегі ұйымдары дербес білім беру мекемелері ретінде жұмыс істей алады.

Гимназиялар (гуманитарлық, лингвистикалық, эстетикалық бейіндегі, көп бейінді) жоғары білікті педагогтер, қажетті ғылыми-әдістемелік, оқу, материалдық жағдайлар болған жағдайда дербес, жалпы білім беретін мектептердің құрамында немесе тиісті бейіндегі жоғары оқу орындарының жанында құрылады.

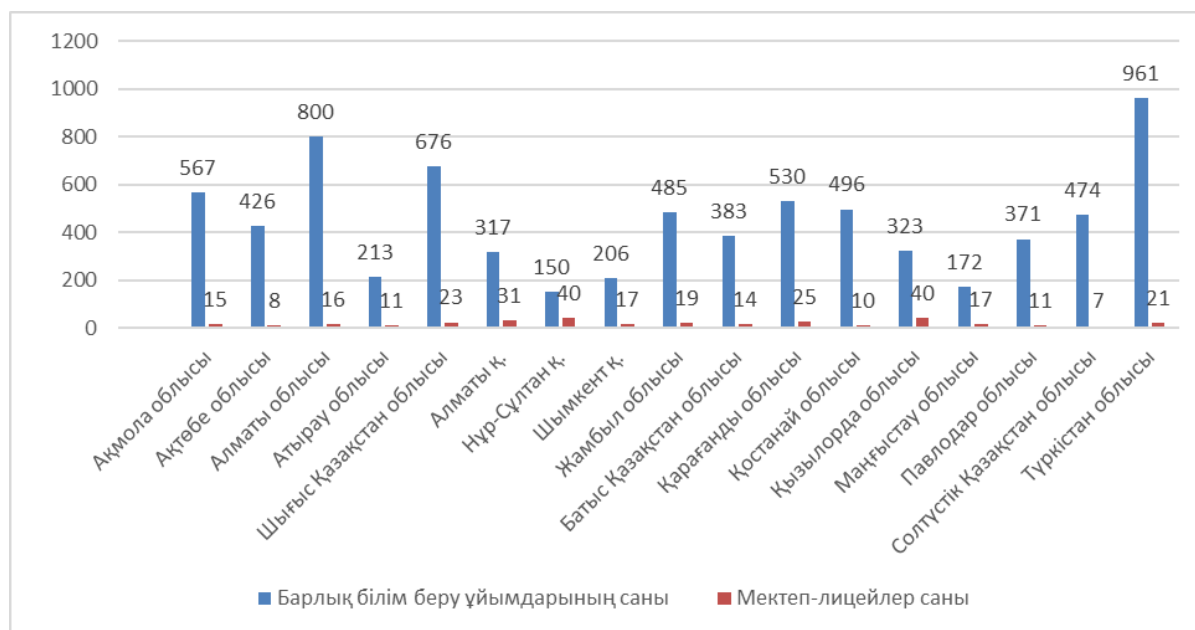
Лицейдің негізгі мақсаттары мен міндеттері:

1) жоғары деңгейлі мәдениетті, қоғам өміріне бейімделген, кәсіптік білім беру бағдарламаларын саналы түрде таңдауға және меңгеруге дайын зияткер тұлғаны қалыптастыру;

2) жалпы орта білім берудің жалпы білім беру бағдарламаларын сапалы меңгеру үшін неғұрлым қабілетті және дайындығы жоғары оқушыларға оңтайлы жағдай жасау;

3) оқушыларды кәсіптік оқытуға бағдарланған пәндер бойынша дайындау.

Қазақстанда барлығы 7550 орта білім беру ұйымдарының 325-і мектеп-лицейлер болып табылады. Ол барлық мектептің 4,3% құрайды.

2 – сурет. Қазақстандағы мектеп-лицейлер

Лицей жалпы орта білім беретін мектептің 1-11 (12)-сыныптарының базасында келесі құрылым бойынша ұйымдастырылады:

1) бастауыш білім беру деңгейі (бастауыш мектептің 1-4-сыныптары) оқу қызметінің негізгі дағдысы мен машығын, теориялық ойлау элементтерін, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі түзету дағдысын меңгеруді қамтамасыз етеді, сондай-ақ баланың жеке қабілетін анықтауға бағытталған;

2) негізгі орта білім беру деңгейі (негізгі мектептің 5-9 (10)-сыныптары) базалық дайындықпен қатар оқушының бейіналды дайындығын қамтамасыз ететін негізгі мектептің негізгі және қосымша жалпы білім беру бағдарламаларын меңгеру негізінде оқушы тұлғасының қалыптасуын қамтамасыз етеді;

3) жалпы орта білім беру деңгейі (10-11(12)-сыныптар) оқытудың бейіндік бағдарламаларын меңгеру негізінде оқушының жалпы орта білім беру дайындығын аяқтауды қамтамасыз етеді.

2.3-кесте - ҰБДҚ деректерінен алынған лицей жалпы орта білім беретін мектептің 1-11 (12) сыныптарының базасындағы құрылым бойынша ақпарат

№	Аймақтар	Лицейлер					
		Барлығы	Бастауыш мектеп	Негізгі орта мектеп	Жалпы орта мектеп	Оның ішінде	
						«Білім инновация» лицей-интернаты	Мамандандырылған мектеп
1	Ақмола облысы	15	0	0	15	1	0
2	Ақтөбе облысы	8	0	0	8	1	0
3	Алматы облысы	16	0	0	16	2	4
4	Атырау облысы	11	0	0	11	1	4
5	Шығыс Қазақстан облысы	23	0	0	23	2	4
6	Алматы қ.	31	0	0	31	2	6
7	Нұр-Сұлтан қ.	40	0	0	40	2	2
8	Шымкент қ.	17	0	1	16	0	2
9	Жамбыл облысы	19	2	1	16	1	1
10	Батыс Қазақстан облысы	14	0	1	13	1	1
11	Қарағанды облысы	25	0	0	25	3	1
12	Қостанай облысы	10	0	0	10	1	1
13	Қызылорда облысы	40	0	2	38	2	0
14	Маңғыстау облысы	17	0	0	17	2	0
15	Павлодар облысы	11	0	0	11	2	4
16	Солтүстік Қазақстан облысы	7	0	0	7	1	1
17	Түркістан облысы	21	0	1	20	1	0
	Барлығы	325	2	6	317	25	31

Қазақстандағы 325 мектеп-лицейлердің:

- 317 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейлері, ол барлық лицейлердің 97,6% құрайды. Оның ішінде «Білім инновация» лицей-интернаттар саны - 25 (7,8%), мамандандырылған мектеп-лицейлер саны – 31 (9,7%). Ол барлық мектеп-лицейдің 17,2% құрайды.

- 6 негізгі орта білім беретін мектеп-лицейлері, ол барлық мектеп-лицейлер санының 1,8% құрайды;

- 2 бастауыш мектеп-лицейлері, ол барлық мектеп-лицейлер санының 0,6% құрайды.

Лицейлер жоғары білікті педагогтер, қажетті ғылыми-әдістемелік, оқу, материалдық жағдайлар болған жағдайда дербес, жалпы білім беретін

мектептердің құрамында немесе тиісті бейіндегі жоғары оқу орындарының жанында құрылады.

Лицей базасында ғылыми-әдістемелік ұсынымдарға, жаңа үлгідегі оқу-тәрбие мекемелерінің модельдеріне, оқу қызметін ұйымдастырудың құрылымдары, мазмұны мен нысандарына тәжірибелік тексеру жүзеге асырылады.

Бейіндік мектептің негізгі мақсаттары:

1) оқушыларға тиісті бағыттар бойынша жеке білім беру бағдарламаларын таңдау мүмкіндігін беру;

2) жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық және технологиялық бағыттар бойынша жалпы орта білім беру мазмұнының дифференциациялануын, интеграциялануын және кәсіби бағдарлануын қамтамасыз ету.

Бейіндік мектептің міндеттері:

1) кәсіптік оқытуға бағытталған пәндер бойынша оқушыларды дайындау арқылы оқытудың алдағы траекториясын анықтау;

2) оқушыларды мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында анықталған оқу пәндерінің базалық деңгейін арттыра отырып бейінді пәндер бойынша оқыту;

3) оқушыларды тиісті бейіндегі жоғары білім алуға бағыттау;

4) жоғары деңгейлі мәдениетті, қоғам өміріне бейімделген, кәсіптік білім беру бағдарламаларын саналы түрде таңдауға және меңгеруге дайын зияткер тұлғаны қалыптастыру.

Бейіндік мектеп бағыттар бойынша білім беру оқу бағдарламаларын меңгеру негізінде оқушының жалпы білім беру дайындығын аяқтауды қамтамасыз етеді [9].

Бейіндік мектептің ұйымдастырушылық-құқықтық нысанын білім беру саласындағы уәкілетті орган анықтайды.

Гимназиялар мен лицейлерге қабылдау Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 12 қазандағы № 564 бұйрығымен (Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 17553 болып тіркелген) бекітілген Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына оқуға қабылдаудың үлгі қағидаларына сәйкес жүзеге асырылады [10].

Оқушыларды қабылдау, сыныптан-сыныпқа көшіру, оқудан шығару оқу үлгерімінің нәтижесі бойынша (рейтингілік балмен) гимназия, лицей кеңесінің (педагогикалық кеңес) шешіміне және гимназия, лицей Жарғысына сәйкес жүргізіледі.

Оқыту бейіні бойынша білім беру ұйымы қызметінің тәртібі.

Жалпыға міндетті негізгі және қосымша бағдарламалардың меңгерілуін іске асыратын гимназия мен лицейлерде, бейіндік мектептерде оқу және тәрбие процесін ұйымдастыру мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары

негізінде әзірленген оқу бағдарламаларына, оқу жұмыс жоспарларына сәйкес жүзеге асырылады.

Гимназия, лицей және бейіндік мектептердің жеке оқу жоспарларын білім беру ұйымының әкімшілігі бекітеді және өңірлік білім басқармаларымен (бөлімімен) келісіледі.

Вариативті оқу бағдарламалары және гимназияның кәсіптік бағытталған арнайы курстары жоғары оқу орындарының тиісті кафедраларымен келісіледі.

Гимназиялық компонент:

1) әрбір гимназияның жеке таңдауымен бейіндік оқытуды, жеке дамыту бағдарламасын, инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын пайдаланумен;

2) гимназияның мақсаттары мен міндеттеріне жауап беретін қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыру үшін жаңа оқу бағдарламаларын, бейіндік пәндерді енгізумен қамтамасыз етіледі.

Гимназиялардың және лицейлердің вариативтік және кәсіптік бағдарланған арнайы курстарының оқу бағдарламалары жоғары оқу орындарының тиісті кафедраларымен келісіледі.

Лицей компоненті:

1) әрбір лицейдің жеке таңдауымен бейіндік оқытуды, жеке дамыту бағдарламасын, инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын пайдаланумен;

2) лицейдің мақсаттары мен міндеттеріне жауап беретін қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыру үшін жаңа оқу бағдарламаларын, бейіндік пәндерді енгізумен қамтамасыз етіледі.

2.4-кесте - ҰБДҚ деректерінен алынған пәндерді тереңдетіп оқытатын сыныптары бар мектептердің желісі бойынша ақпарат

№	Аймақтар	Гимназиялық сыныптары бар мектептер саны	Лицей сыныптары бар мектептер саны
1	Ақмола облысы	14	12
2	Ақтөбе облысы	18	6
3	Алматы облысы	24	9
4	Атырау облысы	10	9
5	Шығыс Қазақстан облысы	9	18
6	Алматы қ.	42	20
7	Нұр-Сұлтан қ.	29	29
8	Шымкент қ.	15	13
9	Жамбыл облысы	28	15
10	Батыс Қазақстан облысы	13	9
11	Қарағанды облысы	10	17
12	Қостанай облысы	13	8

13	Қызылорда облысы	14	36
14	Маңғыстау облысы	14	6
15	Павлодар облысы	14	9
16	Солтүстік Қазақстан облысы	11	5
17	Түркістан облысы	14	15
	Барлығы	292	236

ҰБДҚ деректер қорынан алынған ақпарат бойынша республикамыздың 528 мектебінде гимназиялық, лицей сыныптары бар. Бұл барлық орта білім беру ұйымдарының 7%-ын құрайды.

Бүгінгі күнде Қазақстанда 11-жылдық білім беру стандарттарын іске асыру жағдайында екі деңгейлік оқу бағдарламалары мен бейіндік оқытудың 10-11-сыныптардағы оқу пәндері бойынша қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыттарының оқу-әдістемелік кешендері дайындалды. Республиканың педагогтері 10-11-сынып оқушыларының бейіндік оқыту мазмұнын жүзеге асыратын курстар бойынша оқу бағдарламаларын әзірледі.

Үлгілік оқу жоспарының вариативті компонентін іске асыратын қолданбалы курстардың және таңдау бойынша курстардың оқу бағдарламаларын білім беру саласындағы жергілікті атқарушы орган бекітеді.

Бейіндік мектептердің оқу жоспарлары жеке өзіндік дамуды, коммуникативті қабілеттерді, ақпараттар мен технологияларды қолдануды, мәселелерді шешуді, тапқырлық пен шығармашылықты қалыптастыратын білім алудағы дербестікті қамтамасыз ететін білім берудің вариативтілігін қарастырады.

Мектептегі бейіндік оқыту – оқушылардың өздерінің танымдық қызығушылықтарына, қабілеттілігіне, оқудағы жеткен жетістіктеріне және кәсіби ниеттеріне байланысты олардың оқыту бағдарын еркінше таңдап алуға негізделген. Ол оқушылардың белгілі бір тобына қатысты даралық тұрғыдан қарауды жүзеге асыруға бағытталған. Әр топтағы оқыту процесі түрліше жүреді: білім мазмұнымен ерекшеленеді, оған қандай да бір оқыту әдістерінің, түрлерінің және формаларының басымдық рөлі, оқушылар мен мұғалімнің өзара қарым-қатынас стилі өзгереді.

Бейіндік оқыту – білім беру үдерісінің құрылымы, мазмұны және ұйымдастырылауына өзгерістер енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығы, бейімі мен қабілеттерін толық есепке алуға, оқушыларға олардың кәсіптік сұраныстары мен білім алуды одан әрі жалғастыру мүмкіндіктеріне сәйкес оқытуға жағдай жасауға мүмкіндік беретін оқытуды саралау мен даралау құралы болып табылады. Оқушылардың қандай да бір пәнді зерделеуіне қатысты арнайы қабілеттіліктерінің құрамын зерделеу бойынша педагог-психологтардың зерттеулерін талдай келе, оның кейбір бөліктерін бөліп көрсетейік:

- әдеби-тілдік бейінділік шығармашылық белсенділік және байқағыштық сияқты эстетикалық көзқарас жадында көрнекті бейнелердің сақталуы, шығармашылық елестету, сезімталдық және тілдің мәнерлігі анықтайды;

- математикалық бейінділіктің ойлау үрдісінің жылдамдығы, терең әрі жоғары деңгейде талдай алуы, қабылдау математикалық іс-әрекетке қажеттілік, математикалық қисын, кеңістікті түсіну сияқты сипаты бар;

- техникалық бейінділік-ойлай алу мен түсіністік, елестету кіреді, техникалық байқағыштықпен, іскерлікпен сипатталады;

- физика, химия, биология ғылымдары табиғат құбылыстарын зерделейтін, яғни олардың қарастыратын пәндердің ортақ екенін ескерсек бұл оқу пәндерін зерделеуге оқушылар бейімділігінің өте жақын құрамы бар екенін байқаймыз.

Онда бұл ретте жаратылыстану қабілеттілігі туралы айта аламыз.

Міндетті оқу пәндерін оқумен қатар білім алушылардың оқытудың стандарттық және тереңдетілген деңгейлерінде бейіндік оқу пәндерін таңдауы қарастырылған.

Білім берудің тұлғаға бағдарланған оқытудың парадигмасын іске асыру бейіндік оқытуды ұйымдастыру ережесіне байланысты. Бейіндік оқытуды ұйымдастырудың басқарушы ережелері төмендегідей:

- Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беру деңгейінің Мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты жалпы орта білім берудің жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық бейіндік оқыту бағыттарын анықтайды.

- Білім беру мазмұны мен оқыту процесі түйінді және пәндік құзіреттер жүйесіне жету қажеттігін ескере құрылады.

- Ұйымдастырылатын бейіндік оқыту моделі оқу орнының білім беру процесін ұйымдастырудағы мүмкіндіктеріне сәйкестендіріліп, оқытуды саралап жіктеумен қамтамасыз етуде сыртқы серіктестіктерді қатыстыру мен аймақтың күш-қуатын ескереді.

Бейінді оқыту білім алушылардың жеке мүдделері мен қажеттіліктері негізінде жүзеге асырылады. Осыған байланысты оқытудың екі деңгейінде оқу пәндерін таңдаудың икемді жүйесі ұсынылады. Білім алушы қалауынша өздеріне маңызды оқытудың тереңдетілген деңгейлеріндегі оқу пәндерін таңдайды.

Білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың дайындық деңгейі жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттарда бейінді оқытудың міндетті оқу пәндері мен бейіндік оқу пәндері бойынша оқытудан күтілетін нәтижелер арқылы айқындалады.

Әр бағыттағы бейіндік оқу пәндері бойынша оқытудан күтілетін нәтижелер тиісінше оқытудың стандарттық және тереңдетілген деңгейлері бойынша көрсетілген және олар оқыту бейінінің ерекшелігін ескеріп оқу пәндерінің мазмұнын анықтауға негіз болады.

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы тереңдетілген деңгейде оқытылатын оқу пәндері қатарына «Биология», «Химия», «Физика», «География» пәндері енеді. Осы бағыттағы бейінді оқытудың стандарттық деңгейдегі оқу пәндері қатарына «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері», «Графика және жобалау» пәндері енеді.

Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы тереңдетілген деңгейде оқытылатын оқу пәндері қатарына «Шетел тілі», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Құқық

негіздері» пәндері енеді. Осы бағыттағы бейінді оқытудың стандарттық деңгейдегі оқу пәндері қатарына «Физика», «Химия», «Биология», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» пәндері енеді.

Жаратылыстану-математикалық бағыттағы оқытудың тереңдетілген деңгейіндегі оқу пәндері бойынша білім мазмұны.

1) Биология.

«Биология» оқу пәнінің мазмұны білім алушылардың тірі организмдердің көп түрлілігі, қоршаған орта эволюциясы, табиғи құбылыстардың заңдылығы мен заңдары туралы білімдерін тереңдетуге; объектілер мен ақпараттарды бақылау, саралау, жүйелеу, салыстыру, қатар қою, талдау, затты және ақпаратты бағалаудың практикалық дағдыларын дамытуға, себеп-салдарлық байланысты анықтауға бағытталған.

«Биология» оқу пәнінің тереңдетілген курсы мазмұны табиғи биологиялық көріністер мен процестердің болмысын, білім алушылардың тереңірек түсінуін, өсімдіктер мен жануарлар әлемінде адамның іс-әрекетінің алатын орнының мәнін ұғынуды, сондай-ақ адам денсаулығына қатысын қарастырады. Тірі табиғаттың ерекшелігін, эволюциялық процестердің мәнісін ұғыну білім алушылардың экологиялық жағдайларды бағалауына және тірі әлемді қастерлеудің қажеттігін түсінуіне жағдай жасайды.

«Биология» оқу пәнінің негізгі құрылымдық мазмұнын мынадай жетекші жүйелі идеялар құрайды: тірі ағзалардың құрылысы мен қызметі, көптүрлілігі; көбеюі, тұқым қуалаушылық және эволюциялық дамуы; қоршаған орта және ағза; қолданбалы кіріктірілген ғылымдар;

2) Химия.

Химия курсының мазмұны білімді тереңдетуге, химиялық заттардың көптүрлілігінің маңыздылығы және олардың басқа затқа айналуы туралы, табиғи ресурстарды ұқыппен қолдануын дамытуға; оқытылатын процеске шығармашылық және сыни ойлауды қолдануға, практикалық және эксперименттік біліктерін кең ауқымда дамытуға; табиғи құбылыс ретінде химия туралы білімдерін тереңдету негізінде білім алушылардың түсінігін кеңейтуге бағытталған.

Оқу пәні жаңа заттарды ашуға мүмкіндік береді, бар деректерге сүйеніп, қоршаған ортаның экологиялық жағдайын бағалауға баулиды және өмірмен тығыз байланысын қалыптастырады.

Тереңдетілген курстың мазмұны білім алушылардың химиялық құбылыстар мен процестердің айналасында орын алып жатқан өзгерістерді түсінуге және олардың салауатты өмір сүруіне түрткі болады; күнделікті өмірлік іс-әрекетінің сапасын жетілдіру үшін, күнделікті практикада сапалы өнімдер мен құралдарды таңдау үшін химиялық білімін қолдануға мүмкіндік береді.

«Химия» оқу пәні бойынша жалпы орта білім беру мазмұнының құрылымы мынадай бөлімдерден тұрады: «Бөлшектер және олардың құрылысы», «Химиялық реакциялардың заңдылықтары», «Химиядағы энергетика», «Біздің айналамыздағы химия», «Химия және өмір»;

3) Физика.

Физиканың тереңдетілген курсы білім алушылардың табиғат туралы

ғылым ретіндегі физика туралы, ғылыми танымның әдістері мен әдіснамасы, таным процесіндегі теория мен эксперименттің рөлі және өзара байланысы туралы түсініктерін дамытуға бағытталған.

Оқу пәнінің мазмұны білім алушылардың табиғаттың жалпы заңдары ретіндегі механиканың, жылу физикасының, электр және магнетизмнің, оптиканың және атомдық физиканың заңдары туралы білімдерін тереңдетуге бағытталған. Танымның ғылыми әдістері негізінде білім алушылардың әлемнің физикалық бейнесі туралы түсініктері кеңейеді және ғылыми көзқарастары қалыптасады.

Физика курсы табиғи құбылыстарға бақылау жүргізе алу, нәтижелерді сипаттай және қорытындылай алу, физикалық құбылыстарды зерделей алу үшін өлшеу құралдарын пайдалана алу дағдысын дамытуды көздейді.

Тереңдетілген курстың мазмұнында эксперимент нәтижелерін жинау мен талдау негізінде эмпирикалық байланысты айқындауға бағытталған экспериментті жоспарлау және жүргізу мүмкіндігі туғызылады.

Физикадан тереңдетілген жалпы білім беруге дайындық білім алушылардың игерген білімдерін әртүрлі табиғи құбылыстар мен процестердің себептерін, маңызды техникалық қондырғылардың жұмыс жасау қағидаттарын түсіндіруге, модельдер құруға және болжам жасауға қолдануларын ұйғарады;

4) География.

Географияның тереңдетілген курсы білім алушылардың табиғаттың даму заңдылықтары туралы білімдерін кеңейтуге, тұрғындар, экономика және геосаясат, әлем туралы білімдерін жан-жақты қалыптастыруға, табиғат ерекшеліктерін объективті бағалауға, әлеуметтік, экономикалық және саяси процестерді тануға бағытталған.

Оқу пәнінің мазмұны география тұрғысынан ойлануды дамытуға, адамзаттың және қоршаған ортаның қазіргі және болашақтағы жағдайына жеке жауапкершілікті сезінуге, осының барлығы білім алушылардың құндылықтарды бағалауын қалыптастыруға жәрдемдеседі.

Оқу пәнінің географиялық мазмұны заманауи әлемнің кеңістіктегі көптүрлілігін, оның жалпы және өңірлік ерекшеліктері мен серпіні туралы түсінігін қалыптастыру; кеңістіктегі уақыт заңдылықтарының және қоғам мен табиғаттың қарым-қатынасын, себеп-салдарлық байланысын түсінуге дағдылану, кеңістіктегі уақыт заңдылықтарының географиялық құбылыстар мен процестердің аралығын; географиялық білімдерін түсіндіру және түрлі табиғи құбылыстарды бағалау үшін, әлеуметтік-экономикалық және экологиялық құбылыстар мен процестерді, түрлендіру мен географиялық ақпараттарды күнделікті өмірде қолдануды қалыптастыру және дамытуға бағытталған.

Қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы оқытудың тереңдетілген деңгейіндегі оқу пәндері бойынша білім мазмұны.

1) Дүниежүзі тарихы.

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінің мазмұны адамзаттық өркениеттің этногенез, политогенез, культурогенез негізгі мәселелері бойынша тереңдетілген білімді қалыптастыруға бағытталған.

Осы курс білім алушылардың әлемдік мәдени-тарихи процестің мәнін

оның бірлігі мен әртүрлілігін тереңдетіп түсінуге бағдарланған.

«Дүниежүзі тарихы» оқу пәнінің тереңдетілген курсы әлемдік тарихтағы оқиғаларды, құбылыстарды, процестерді бағалау және жіктеу, жүйелеу, қорытындылау, талдау үшін қажетті тарихи ойлау дағдысын дамытуды қарастырады.

Аталған оқу пәнінің аксиологиялық мақсаты білім алушыларды ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға тартумен жасалады;

2) География.

«География» оқу пәнінің мазмұны білім алушылардың әлемнің географиялық көрінісі жайында түсініктерінің қалыптасуына, географиялық іргелі заңдар мен заңдылықтар жүйесінің динамикалық дамуы туралы түсініктерінің қалыптасуына бағытталған.

Пәннің оқу бағдарламасы елтану туралы түсініктерін қалыптастыру тұрғысынан құрылып, бүгінгі күнгі географиялық ерекшеліктерін танытуға және өңірлердің сипаттамасын беруге құрылған.

География курсы білім алушылардың ғылыми көзқарасын қоғамның табиғатпен бірлікте болатынын түсіндіру негізін қалыптастыруға, географияның адам мен табиғат арасындағы үйлесімді қарым-қатынастағы рөлін танытуға бағытталған.

Аталған курс қоғамдағы заманауи адамзаттық және ғаламдық мәселелерді зерделеу негізінде қоғам мен табиғаттың қарым-қатынасын және оларда туындаған мәселелерді шешу жолдарын түсінуді дамытады; әлемде және Қазақстан көлемінде географиялық мәселелер бойынша тұрақты дамуды, табиғатты тиімді пайдалануды, қоршаған ортаны қорғаудың маңыздылығын түсіндіруге арналған;

«География» оқу пәнінің мазмұны кеңістіктегі уақыт заңдылықтарының және географиялық нысандардың қызмет ерекшеліктері мен қызметін, процестер мен құбылыстарын, географиялық білімдерін түсіндіру және түрлі табиғи құбылыстарды бағалау үшін, әлеуметтік-экономикалық және геосаяси құбылыстар мен процестерді қалыптастыру және дамытуға бағытталған;

3) Құқық негіздері.

«Құқық негіздері» оқу пәнінің мазмұны құқықтық сауаттылықты қалыптастыруға, демократиялық құқықтық қоғам идеалдары мен құндылықтарын түсінуге бағытталған.

Пән мазмұны білім алушыларға түрлі құқық салаларының ерекшеліктері мен мәнін түсіндіруді тереңдетеді.

«Құқық негіздері» стандарттық деңгейде құқық нормалары, заңдар мен нормативтік құқықтық актілер арқылы қамтамасыз етілетін процестерді бағалау, жіктеу, жүйелеу, қорытындылау, талдау үшін қажетті құқықтық ойлау дағдысын дамытуды қарастырады. Аталған оқу пәнінің аксиологиялық қызметі құқықтық сауаттылықтылығын құқықтық сана-сезім құндылықтарын қалыптастыруға негізделген;

4) Шетел тілі.

«Шетел тілі» оқу пәні сөйлеу әрекетінің төрт түрі (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) бойынша білім алушының тілдік дағдысын дамытуға

бағытталған. Жалпы орта білім беру аяқталғанда білім алушы Шетел тілін меңгерудің Жалпыеуропалық құзыретіне (Common European Framework of Reference, CEFR) сәйкес B1(орташа-B1.2) тілдік деңгейін меңгеруі тиіс.

Аталған курс білім алушылардың өмірдің түрлі жағдаяттарымен араласу барысында өздеріне сенімдерін күшейтеді, Қазақстанда ғана емес шетелде жоғары білім алуға мүмкіндік береді, әдеби шығармалардың аутенттік мәтінін түпнұсқа тілінде оқуға мүмкіндігін кеңейтеді.

Бұл оқу пәні мәдениетаралық-коммуникативтік құзыреттілікті, басқа тілге және мәдениетке позитивті көзқараспен қарауға, жалпы мәдениетін көтеруге, көзқарасын және оқылып отырған тілдің елі туралы білімін кеңейтуге, тілдік қабілеттілік пен тілдік болжамын, сөйлеу мәдениетін дамытуға, шетел тілін оқуға қызығушылығы бар, негізгі екінші тілдік сипатты тұлғалық қасиеттері бар, өз бетімен шетел тілдерін оқуға қабілетті және дайын тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. [3]

Бейінді пәндерді жүргізу кезінде сынып оқушыларының саны қалалық бейіндік мектептерде 25 және одан көп, ауылдық бейіндік мектептерде 20 және одан көп болса, сыныпты екі топқа бөлу жүзеге асырылады.

Бейінді оқытуды ұйымдастыру барысында, жалпы білім беретін орта мектеп басшыларының атқаратын міндеттері:

- Оқушыларды бейінді оқытуға дайындық жүйесін ұйымдастыру;
- Бейінді оқыту үлгісін анықтау, бұл үрдістерді басқару механизмімен ұштастыру;
- Оқу материалдарын анықтау және оның сапасын сынақтан өткізу;
- Жеке іс-әрекеттегі кәсіби таңдау бағытында өзін-өзі анықтауы;
- Оқу үдерісінде тұлғаға бағдарланған іс-әрекет, құзіреттілік пен салауатты өмір салтын қалыптастыру;
- Оқытушы мен оқушының арасындағы ынтымақтастық пен іс-әрекеттің жоспарлы қарым-қатынасын ұйымдастыру;
- Оқушының өзін-өзі анықтау, өзін-өзі бағалау тұрақтылығы мен нәтижелі білім алуына жағдай жасау.

Бейінді оқытуды ұйымдастыру үшін мектеп, ең алдымен неғұрлым тиімді үлгісін таңдап алуы қажет. Бейінді оқытуды ұйымдастыру үлгілерінің мүмкін нұсқалары ретінде мыналарды атауға болады:

1. Бейінді оқытуды ұйымдастырудың мекепішілік үлгісі;
2. Бейінді оқытуды ұйымдастырудың тораптылық үлгісі: ресурсты орталықтар негізінде ұйымдастыру, әлеуметтік серіктестік негізінде ұйымдастыру.

Мектептің бейінді оқыту үлгісін таңдау кезінде мыналар ескерілуі қажет:

- оқушылардың ата-ана тарапынан жеке пәндер бойынша білім алуға әлеуеттік сұраныстың болуы;
- таңдап алынған бейін бойынша жоғары оқу орындарында білімін жалғастыруға талпынысы;
- мектеп бітірушілердің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету мәселесінің шешілуі;

- жоғарғы сынып оқушылардың жеке қызығушылықтары, қабілеті мен бейімділігін анықтау;

- бейінді оқытуды жүйеге асыратын жетік пән мұғалімдерінің болуы.

Мектепшілік бейіндеу үлгісі деп бейінді оқытуды білім беретін бір ғана білім ұйымының күшімен ұйымдастыруды айтады. Бұл жағдайды жалпы білім беретін мектеп бірбейінді немесе көпбейінді болуы мүмкін.

Бірбейінді білім беретін мектеп таңдалып алынған бір ғана бейінді, мысал үшін жаратылыстану математикалық бағыт не қоғамдық гуманитарлық бейінді жүзеге асырады.

Көпбейімді білім беретін мектеп оқытудың бірнеше бейінін жүзеге асырады.

Бейінді оқытуды ұйымдастырудың бірбейінді түрінің артықшылықтары мыналар:

1. Мектеп педагогикалық ұжымының бірбейін бойынша мақсаты;

2. Берілген бейін бойынша материалдық-техникалық қорларын шоғырландыру;

3. Мектеп бітірушілердің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету;

Ал кемшіліктері ретінде мынаны атауға болады:

1. Оқушылардың қызығушылықтарының үйлеспеуі, олардың мектеп бітіргеннен кейін нақты оқу орнына түсуге бейіндерінің әртүрлі болуы;

2. Оқушылардың қабілеті мен қызығушылықтарын ескермей, оларды біржақты дайындау.

Бейінді оқытуды ұйымдастырудың көпбейінді түрінің артықшылығы:

1. Оқушылардың жеке тұлғалық ерекшеліктері, олардың қызығушылығы мен сұраныстары ескеріледі;

2. Тұлғаның дамуының жеке траекториясы құрылады;

3. Оқушының оқыту бейінін таңдауда қателескен жағдайда бір сыныптан екінші сыныпқа өтуге мүмкіндік болады.

Бейінді оқытуды ұйымдастырудың осы үлгісін енгізу кезінде жалпы білім беретін мектеп нақты бейінге бағытталады және оқушыларға белгілі бір бейінді пәндердің, қолданбалы немесе таңдау курстарының санын елеулі арттыру есебінен өздерінің жеке бейінді білім беру бағдарламаларын толық көлемде жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Мектепшілік бейіндеу үлгісін жүзеге асыру қала жағдайында қолайлы, ал шағын ауданда бейінді оқытуды ұйымдастырудың тораптық үлгісі, яғни ресурстық орталық (тірек мектебі) базасында немесе әлеуметтік серіктестік негізінде жүзеге асыру білім беру кеңістігін қалыптастыру мақсатымен басқа да білім ұйымдарының білім беру қорларын жұмылдыруды көздейді.

Тірек мектебінде (ресурстық орталықта) бейінді оқыту білім беру сапасын көтерудің, мемлекеттің, қоғамның, тұлғаның өзекті және келешектегі қажеттіліктерін жүзеге асырудың бірден-бір құралы ретінде қарастырылады.

Бейінді оқытудың мақсаты: бейінді оқытуға көшу жағдайында ресурстарды (қорларды) тиімді басқаруды негіздеу.

Міндеттері:

- мектеп бітірушілерді бейінді оқытуға және кәсіби өз-өзін

айқындауына септігін тигізетін білім беру ұйымдарының желілік байланыс құруына қолайлы жағдай туғызу жолдарын анықтау;

- ресурстық орталықтардағы білім беру процесінде бейінді оқыту (даралап оқыту, білім мазмұны мен әдістемесінің оқушылардың танымдық қызығушылықтары мен қабілеттіліктеріне және білім алу қажеттіліктеріне сәйкестігі) міндеттерін шешуге бағыттап құрудың ғылыми-әдістемелік негіздері;

- оқушылардың қызығушылығы мен мүмкіндіктерін ескере отырып, олардың кәсіби өзін-өзі айқындауына және сапалы білім алуына жағдай туғызатын бейіндік оқытудың оңтайлы үлгісін ұсыну.

Тірек мектебі (ресурстық орталық) бейінді оқытуды ұйымдастыруды басқаруда төмендегідей ұстанымдарды басшылыққа алады:

1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты жалпы орта білім берудің жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық бейінді оқыту бағыттарын анықтайды.

2. Білім беру мазмұны оқу бағдарламалары мен оқу әдебиеттерінің вариативтілігін, кіріктірілген оқу курстарын енгізуді, мектептің бейінді оқыту бағыттарын, оқушының курстар құрамын таңдау мүмкіндіктері қарастырады.

3. Бейінді оқытуды іске асыру оқытудың тиімді технологияларын енгізумен анықталған. Оқу бағдарламалары тек қана оқылатын материалды ғана қамтымай, жоғары сынып оқушыларының қызмет түрлерін көрсетеді: зерттеу, пікірталас, құрастыру, жобалау және т.б.

10-11-сыныптардағы бейінді оқытудың қалыптасқан мақсаттары және ұйымдастыру құрылымы ұйымдастырудың әр алуан түрлерін ұсынады. Бейінді оқытудың негізгі ұйымдастыру түрлеріне мектепшілік және желілік бейінді оқыту жатқызылады.

Соңғы 3 жылда бейінді оқытудың мектепшілік ұйымдастыру түрінде жалпы білім беретін оқу орны оқушылардың білім алу қажеттілігіне, кадрлық және оқу-әдістемелік күш-қуатына байланысты бейінді оқытудың ұйымдастырылатын бағыттарын өздері анықтай отырып, тірек мектебінде бейінді оқытуды желілік ұйымдастыру түрі оқу орындарын қатыстыру есебінен іске асырылады. Яғни, ресурстық орталықта тірек және магниттік мектептер бейінді оқытуды оқу-әдістемелік, кадрлық және материалдық қорларын біріктіре отырып, қашықтықтан оқыту арқылы және білім кеңістігіне тиісті бірыңғай жоспармен жүзеге асырады.

10-11-сыныптарда бейінді оқытудың мақсаты мен міндеттерін жүзеге асыру үшін мектептің жоғарғы сатысында оқыту мазмұнын таңдауға 9-сынып оқушыларын даярлау мақсатында педагогикалық-психологиялық жұмысты ұйымдастыру қарастырылады. Тірек мектебі (ресурстық орталық) базасындағы бейіналды дайындық төмендегідей шараларды қамтиды:

- мамандық таңдауда оқушыларға кеңес беру;
- жергілікті жердегі мамандықтар туралы ақпарат беру (кәсіптік мектеп, колледж, ЖОО), яғни дайындық жүріп жатқан мамандықтар бойынша;
- оқушылардың алғашқы қалаған мамандықтары мен қызығушылықтары бойынша психологиялық диагностика, сонымен қатар тұлға типіне де диагностика;

- «Мамандықтар әлемінде» атты іскерлік ойын ұйымдастыру;
- әртүрлі оқу пәндерін оқып үйренудегі оқушы үлгерімінің мониторингі;
- оқушылардың қалауы бойынша жеке кеңестер беру [11].

Ауыл мектептерінде бейінді оқытудың төрт түрлі моделін айтуға болады: екі мектепаралық және екі мектепішілік [12].

1. Мектепаралық бейінді оқытуды бірнеше мектепке таратып бір бейінді етуге болады. Ондай жағдайда бейінді еместі тереңдетіп оқытуға болады.

2. Бейінді оқытуды мектепаралық етіп бөлгенде мектеп екі не одан да көп бейінді болады. Бұл мектеп саны аз болғанда мүмкін болады. Көп бейінді мектеп ауыл үшін ресурстық орталық міндетін атқарады. Ондай жағдайда бейінді сыныптар сол мектепте болады.

3. Бір мектептің ішінде бейінді оқытуды сыныптарға бөлу. Мұндай мектеп көп бейінді деп аталады. Бейінді емес сыныптарда тереңдетіп оқыту көзделмейді.

4. Әр жастағы балаларды топқа бөлу әр жастағы оқу тобын құруға мүмкіндік (9-11 сыныптар) береді [13].

Қазіргі таңда білім бағыты бойынша дайындалып жатқан мамандар үшін, жоғарыда аталған модельді негізге ала отырып, бейінді оқытуды ұйымдастыру жолдарын түсіндірсе, сонымен қатар бейінді оқытуға бағытталған бағдарламалар мен басқа да құжаттарды оқу процесі кезінде үйретсе, келешекте олардың бейінді оқыту жөнінде толыққанды білімі болатыны белгілі.

Ресурстық орталықта оқу сессияларының мазмұны оқушының шығармашылық мүмкіндіктері мен танымдық белсенділіктерін арттыру, бейінді оқытуға көшу шараларын жүзеге асыратын бағытта құрылады. Сессиядағы бағдарлы оқыту барлық 10-сынып оқушыларының қызығушылықтары ескеріле отырып, жекелеген пәндерді тереңдетіп оқытып қана қоймай, ауқымы кең білімдік кеңістік құруға негізделеді.

Бейіндік оқытуды ұйымдастыратын білім беру ұйымдары тәрбие жұмыстарының жүйесі отансүйгіштікті, азаматтықты, этникааралық толеранттылықты, жоғары адамгершілік пен өнегелікті қалыптастыруға, сондай-ақ функционалды сауаттылықты, білім алушылардың, тәрбиеленушілердің жан-жақты қызығушылықтары мен қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Оқытудың формалары мен әдістері білім беру нәтижелеріне қол жеткізудің сәттілігін, алынған білімдерді оқу және практикалық қызметте қолдану қабілетін қамтамасыз ететін логикалық, сыни және құрылымдық ойлауды қалыптастыруға бағытталған.

Осы орайда Қарағанды облысы, Ақтоғай ауданы, Шашубай мектебі. «Альянс» ресурстық орталығының іс-тәжірибесі Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы 2013 жылы шығарылған «Тірек мектебінде (ресурстық орталықта) бейінді оқытуды ұйымдастыру әдістемесі» әдістемелік құралында – ұсынылған.

Оқу-тәрбие процесі білім алушылардың, тәрбиеленушілердің, педагогтердің адами қасиеттерін өзара сыйлау негізінде жүзеге асырылады.

Бейіндік мектептер сынып ұжымын фронтальды оқыту формасынан

интерактивті, инновациялық, жобалау-зерттеу технологияларын, сандық инфрақұрылымды пайдалана отырып, әр оқушының жеке білім алу траекториясын іске асыруға көшуді қамтамасыз ету қажет.

Бейіндік мектептер оқу-тәрбие процесін жүзеге асыру кезінде мамандарды іріктеу мен орналастыруда, ғылыми, қаржылық-шаруашылық және басқа да қызметтерді іске асыруда дербес болып табылады.

Қазіргі кезеңде мал шаруашылығындағы қолөнер мен тұрмыстық еңбекте жұмыс істейтін жастарды даярлау бүгінгі кезеңнің өзекті мәселелерінің бірі. Халықта ұмытыла бастаған ұлттық еңбек тәрбиесі идеяларына бетбұрыс жасап, оқушылардың ұлттық өнерге деген сүйіспеншілігін, жанашырлығын оятып, оны тұрмыс-тіршілігіне айналдыру маңызды.

Әр елде қалыптасқан жағдай басқа елдердің жағдайына қарағанда мүлдем басқаша болатыны белгілі. Демек, Қазақстандағы әлеуметтік, экономикалық, қоғамдық жағдайларды ескере отырып, мал шаруашылығындағы кәсіп иесін даярлау күрделі де маңызды іс. Алайда мал шаруашылығындағы дәстүрлі кәсіпке оқушыларды тәрбиелеу атқарылуға тиісті бағдарламалық іс-шара ретінде ұсынылмай отыр. Сондықтан мектеп пен отбасы, жұршылық мұны міндетім деп түсінбейді. Ал ауыл, село оқушылары дайындығының жоқтығының салдарынан кәсіптің теріс жағын көбірек танып, одан қашуы заңды құбылыс. Біздің пайымдауымызша, ауыл шаруашылығындағы кәсіптерге оқушыларды тәрбиелеудің жолдарын төмендегіше қарастырған тиімді:

1. Педагогикалық ұжымдардың (сынып жетекшілерінің, пән мұғалімдерінің, тәрбиешілердің) оқушыларды ауыл шаруашылығындағы еңбекке тәрбиелеудегі міндеттерінің нақтылануы.

2. Мектепте ауыл шаруашылығы кәсібіне оқушыларды оқытуды ұйымдастыру. Оларға білікті мамандарды қатыстыру.

3. Мал шаруашылығы кәсібі түрлерін жеке-жеке насихаттау (мал мамандары, зоотехник, мал дәрігері, еңбек адамдарын: жылқышы, шопан, түйеші, бақташы, сауыншыларды қатыстыру).

4. Оқушылардың ынта, тәрбие деңгейіне қарай кәсіп түрлерін (сәндік-қолданбалы өнердегі: ұста, зергер, тігінші, етікші, т.б.) таңдауы. Оған сынып жетекшілері мен ата-аналардың оқушы бойындағы қабілетіне қарай келісімі. Ол келісім оқушының алған бағытын нақтылайды.

5. Ауыл, село жастарының мал шаруашылығындағы кәсіп түрлерін сүйеге баулитын жұмыстарды дұрыс, жоспарлы, жүйелі жүргізіп, мал түліктерін күтіп-баптаудағы халықтық дәстүрлермен ұштастыру қажет.

6. Оқушылардың мал шаруашылығы жөніндегі еңбекке ынтасын тәрбиелейтін озат тәжірибелерді жинақтау.

7. Мектепте және өндірісте ата кәсіпке баулитын мерекелер, конкурстар, кештер, ұлттық ойындардың оқушыларды тәрбиелеу үшін жүйелі өткізіліп тұруы.

8. Тәлімгерлердің тұрақты болуы, сынып жетекшілері, мамандарды тарту.

12-жылдық мектепке өту барысында білім беру ұйымдарында оқушыларды бейіндік сыныптарда оқыту келесідей көрсеткіштерге қол жеткізуде мүмкіндіктерді қарастыру ұсынылады: біріншіден, сыныптағы

оқушының барлығы бірдей тереңдетілген пәнді оқуға бұрын міндетті болса, енді белгілі блоктық жүйенің бірін таңдап, бала қалауымен оқуға мүмкіндік алады. Екіншіден, бейіндік пәндерді таңдау бойынша қабілеті есепке алына оқытылғандықтан, мұндағы оқыту үрдісі де тиімді, үйлесімді, сапалы болып шығады. Тереңдетіле құрылған бағдарламаны жақсы игеруге мүмкіндік алды. Оқыту сапасы артады. Үшіншіден, тек жақсы оқитын оқушылар ғана емес оқу қабілеті орта оқушылар да өз мүмкіндігіне қарай белгілі бір мамандықтың біріне бейімделе оқытылады. Төртіншіден, мұндай қалауымен біріккен топты оқыту мұғалім еңбегіне жеңілдік береді, әрі оқушының қызығушылығы ескеріліп, оның бейімділігі арта түседі. Сөйтіп болашақта жоғары оқу орнында оқуға мүмкіндігі бола бермейтін шәкірттерге сұранысқа ие алғашқы кәсіптік білім беру қолға алынады. Оқушының өмірден өз орнын таба аларлық мүмкіндікке ие болуының әлеуметтік мәні бар екені көрінеді.

Білім беру ұйымдарында бейіндік оқытуды ұйымдастыру барысында мектеп әкімшілігі келесідей мәселелердің шешімін табуға ықпал етуі қажет, ол:

- бейіндік оқыту мәселесін тереңнен зерттеуді ұйымдастыру (педагогикалық кеңес, әдістемелік кеңес арқылы), оқушылар мен ата- аналар арасында жүргізу;

- білім беру мен білім алуға деген сұрасындарға диагностика жүргізу;
- белгілі бейімділікке байланысты оқытуда арнайы кабинеттер мен оқу орындайын даярлау, құрал- жабдықтармен қамтамасыз ету;

- оқушылардың кәсіби бейімділіктерін анықтау, психодиагностикалық жұмыстар жүргізу, соның негізінде қажетті әдебиеттерді алу;

- элективтік курстарды ұйымдастыру;
- әр оқушының бейімін ескеру мен оның жан-жақты дамуына психологиялық, әлеуметтік тұрғыдан жағдай жасау.

Диагностиканың негізгі мақсаттары:

- білім алушының өзі туралы шынайы түсінігін қалыптастыру;
- білім алушының жеке қасиеттерін, қабілеттерін, бейімділіктерін, қызығушылықтарын анықтау;

- оқытудың бейіндік бағытын анықтау;

- бейіндік бағытын таңдауға көмек көрсету;

Диагностиканы үш кезеңде жүргізу ұсынылады:

- ерте диагностика (6-7 сынып);
- аралық диагностика (8,10 сыныптар);
- тереңдетілген диагностика (9, 11 сыныптар).

Бірінші кезеңде тұлғаның өзіне тән ерекшеліктері: құндылық бағдарлары, қызығушылықтары, қажеттіліктері, бейімділігі, темпераменті, денсаулық жағдайы зерделенеді, тұлғаның қандай да бір кәсіби қызметке белгілі бір бейімділіктері мен ниеттері айқындалады, оқытудың бейіндік бағытын, оқу бағдарламасының вариативтік компонентінің пәндерін, қосымша білім беру үйірмелерін таңдауда көмек көрсетіледі.

Аралық диагностика алдыңғы диагноздарды нақтылау және түзету

мақсатында жүргізіледі. Диагностиканың барлық кезеңдерінде қызығушылықтар мен бейімділіктердің даму динамикасын, оқушының жеке басының кәсіби бағдарлануын қалыптастыру үшін «оқушының кәсіби бағдар картасын» толтыру ұсынылады. Оқушы 10, 11-сыныптарда бейінді оқытудың бағыты мен тереңдетіп оқитын пәндерін таңдауға көмек береді.

Тереңдетілген диагностика болашақ кәсіби қызметті таңдау кезінде басым қажеттіліктер мен себептерді анықтайды, білім алушыға ҰБТ тапсыру үшін бесінші пәнді (10-11-сыныптар), ТЖКБ ұйымдарын және таңдаған мамандығы шеңберінде ЖОО-ға түсу үшін көмек көрсетеді.

Кеңес беру жұмысында үш негізгі кезеңді бөлуге болады:

- білім алушылар саналы және дұрыс мамандық таңдауға әкелетін ерте диагностика нәтижелері бойынша алдын-ала кеңес беру (6-7-сынып);
- аралық кеңес беру (8, 10-сынып);
- жалпы білім беретін мектептің 9 және 11-сыныптарындағы білім алушылардың мүдделеріне, бейімділіктеріне және психофизиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес бейімін анықтауға көмек көрсетуге бағытталған тереңдетілген диагностика нәтижелері бойынша қорытынды кәсіптік кеңес беру.

Бұл кеңесті мектеп әкімшілігі мен мұғалімдері бірге жүргізеді.

Кеңес берудің барлық кезеңдерінде мектеп психологы:

- оқушылардың қызығушылықтарын, бейімділіктерін, тұлғалық бағдарларын, алғашқы кәсіби ниеттерін және олардың динамикасын анықтау;
- әлеуметтік көзқарастарды анықтау және оларды қалыптастыруға көмектесу;
- таңдау мотивациясын және оның құрылымын анықтау;
- өзін-өзі талдауға және өзін-өзі бағалауға, талаптардың нақты деңгейіне дайындықты қалыптастыру;
- қабілеттердің ауырлығы мен құрылымын анықтау;
- жеке тұлғаның әртүрлі аспектілерінің даму деңгейін, өмірлік стиль көріністерінің динамикасы мен өзгермелілігін, қызметтің ықтимал «бағасын» анықтау (жанжал, шиеленіс, алаңдаушылық, ықтимал мүмкіндіктер және оларды іске асыру, тұрақтылық пен табандылық, мақсаттылық және т. б.);
- «жеке тұлға бейінінің» және кәсіби талаптардың сәйкестік дәрежесін анықтау, оқушылардың кәсіби ниеттеріне түзетулер енгізу;
- кәсіби өзін-өзі анықтауға көмек көрсету мақсатында оқушылармен және ата-аналармен консультациялар өткізу және диагностика нәтижелері негізінде олардың психологиялық, психофизиологиялық, физиологиялық ерекшеліктеріне неғұрлым сәйкес келетін кәсіби қызметтің ықтимал бағыттары туралы ұсынымдар беру;
- кәсіптік өзін-өзі анықтау бойынша білім алушылардың өзіндік қызметін ынталандыру;
- оқушының ата-анасына сауалнама жүргізу, оның барысында баласымен байланысты үміттер анықталады-олар нені қалайды, болашақта баласын қалай көреді, қандай кәсіби құндылықтар таратады;
- оқушының терең сұхбаты, оның жасырын себептері/ қажеттіліктері/

құндылықтары/ мектептегі оқу ерекшеліктері (қай пәндер қызықты) анықталады.

Мектептегі оқушының бейіндік қабілетін анықтап, әрі бейіндік оқытуға көшудің көптеген себептері бар. Олар:

- оқушылардың қызығушылықтары мен өмірлік жоспарларының саралануы, оқушылардың 70 пайызы жалпы білім беретін пәндерді негіздер деңгейінде, ал тереңдетілген деңгейде тек өзінің болашағына қатысты пәндерді оқуға қызығушылығын танытып отыр;

- мұғалімдер мен оқушылардың пікірінше қазіргі мектеп болашақ кәсіби іс- әрекетке және карьералық өсуге жағдай жасай алмай отыр;

- болашақ мамандықты саналы таңдау білім берудің экономикалық тиімділігін арттыруы, сол сияқты түлектерді әлеуметтендірудің жетістікті болуы тиіс;

- мектеп түлектеріне жоғары кәсіби білім беру мекемелері тарапынан қойылатын спецификалық талаптардың күшеюі, жоғары оқу орнына дейінгі даярлықтың келеңсіз тұстарын жою.

Математика пәнінен бейіндікке даярлау дайындығын іс жүзінде асырып, оң нәтижелерге қол жеткізіп жүрген мұғалімдердің бірі Сәтбаев қаласының №1 мектеп-гимназиясының математика пәнінің мұғалімі Э.М. Максutowаның Математика пәнінен бейіндікке даярлау дайындығын іс жүзінде асырылуының мониторингі үлгісін келтіруді жөн көрдік. Бұл мектеп-гимназиясында 2005 жылдан бастап, жоба бойынша бейінді және бейіналды сыныптар ашылып, ұйымдастырылған. Бейінді сыныптарды ашу үшін алдын-ала дайындық жұмыстары жүргізілген. Ол мектеп психологтары жүргізген әр түрлі диагностикалар. Диагностика жасау арқылы психологтар оқушылардың кәсіби бағыттары мен бейінділіктерін анықтаған. Бейінді оқыту барысында мұғалімдер ұжымы, ата-ана, оқушы арасында түрлі жұмыстар жүргізіліп, оқушылардың болашақ мамандықтарын дұрыс таңдауына бағыт беретін педагогикалық ынтымақтастық қалыптасқан. Білім беретін мұғалімдердің біліктілігі, оқылатын пәндердің мазмұны, ерекшелігі оқу жоспарындағы мектеп компоненті мен оқушы компонентіндегі пәндердің құрылымы жан-жақты талқыланып, олардың бағдарламаларын жасауға, білім беруді жаңа сапаға көтеру үшін оқыту технологияларын таңдауға, оқушының оқу-танымдық іс-әрекетін басқаруына бағыт-бағдар берілген. Таңдамалы курстар (элективтік) мектептің жоғары сыныптарынан бастап бейіндік білім беру құрамына енеді және келесі екі функцияны орындайды:

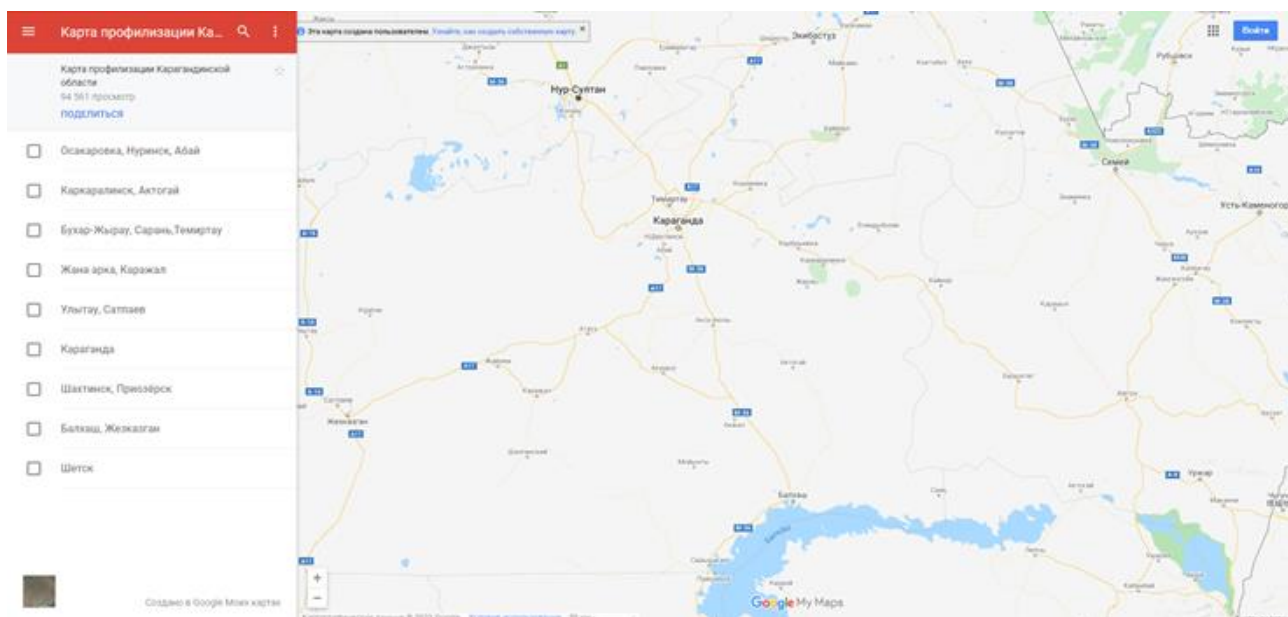
- негізгі бейіндік пәндерді берілген стандарт деңгейде «қолдау», мысалы, «Математикалық статистика» таңдамалы курсы бейінді экономика пәнінің стандарт деңгейін қолдайды;

- оқытуды ішкі бейіндік мамандандыру және дараланған білім кеңістігін құру.

Республикамызда бейінді оқытуды ұйымдастыру мақсатында облыс деңгейінде де жұмыстар жүргізіліп жатыр. Мысалы:

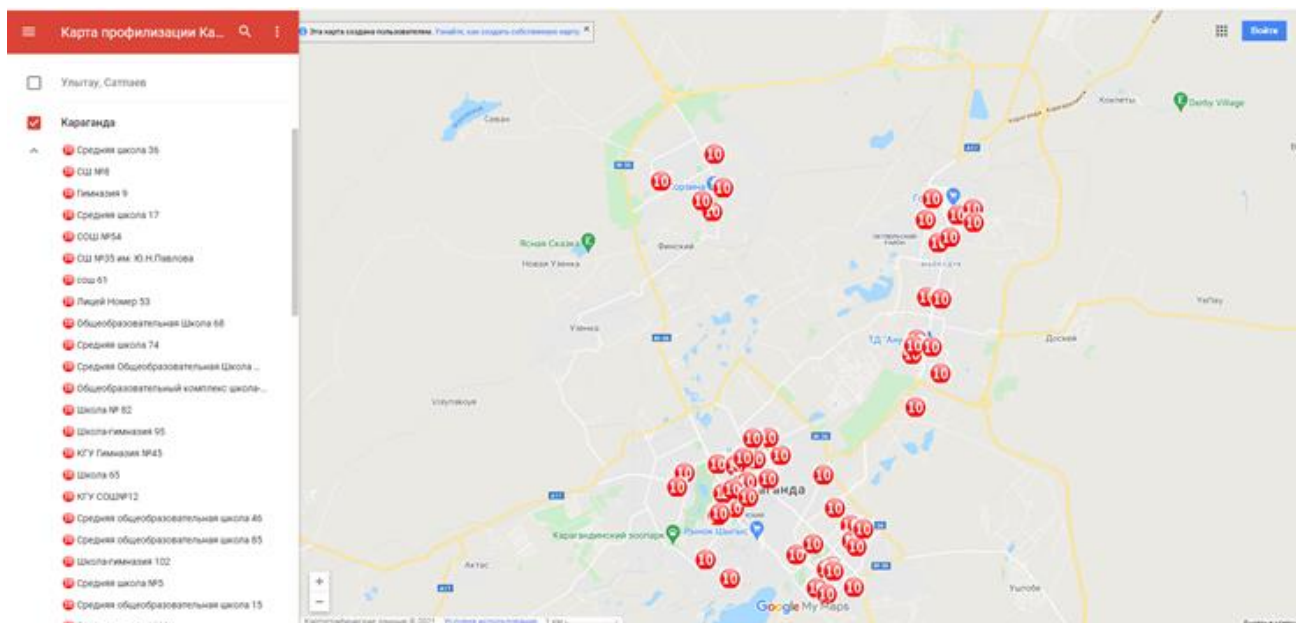
Қарағанды облысында:

Білім алушылар мекенжайын ауыстырған жағдайда өзінің қызығушылығы бойынша бейінді оқытуды ұйымдастыратын мектепті табу қиындық тудырады. Себебі аудан/қала, облыс, республика бойынша бейіндік оқытуды ұйымдастыратын мектептер туралы толық ақпаратты қамтитын орталықтандырылған ақпараттық жүйесінің болмауы. Бұл жағдайды шешу мақсатында Қарағанды облысында білім беруді дамытудың оқу-әдістемелік орталығымен «Профолизация картасы» жасалынған. Картада Қарағанды облысының картасын ашқан кезде аудандар мен қалалар тізімі көрсетіледі (3-сурет).

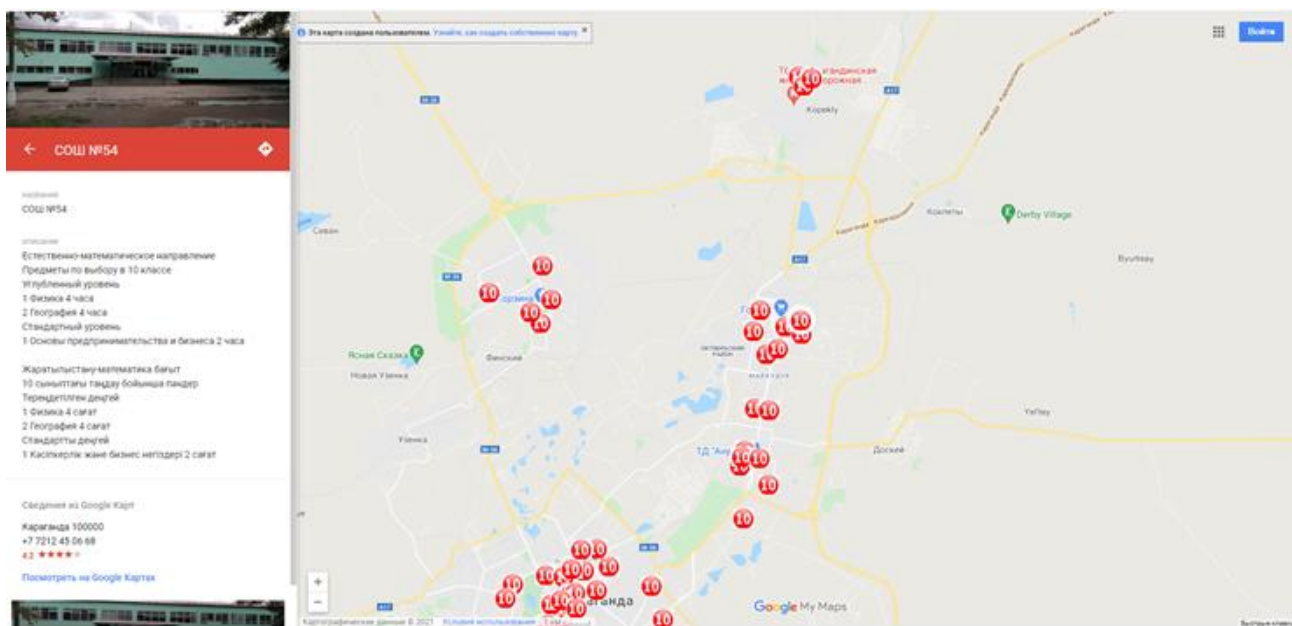
3-сурет - Қарағанды облысындағы «Профолизация картасы»

Аудан/қаланы таңдаған кезде, сол аудан/қалада бейіндік оқытуды ұйымдастыратын мектептер картада қызыл, 10 санымен белгіленіп, көрсетіледі (4-сурет).

4-сурет - «Профолизация картасы» бейіндік оқытуды ұйымдастыратын мектептер

Берілген белгіге өтсек, мектептің толық мекенжайы, 10,11 сыныптардың бейіндік оқытудың бағыты, тереңдетіліп оқытылатын пәндер тізімі беріледі (5-сурет).

5-сурет - «Профолизация картасы» бейіндік оқытуды ұйымдастыратын мектептер туралы ақпарат

«Профолизация картасы» Қарағанды облысында білім беруді дамытудың оқу-әдістемелік орталығының сайтында орналасқан (umckrg.gov.kz). Кез келген білім алушы, кез келген уақытта осы сайтқа өтіп, Қарағанды облысындағы өзі қызығушылығы бойынша бейіндік оқытуды ұйымдастыратын мектептерді таба алады.

«Профолизация картасы» «Google Мои карты» қызметі арқылы жасалған.

Павлодар облысында:

2014 жылдың қаңтар айында «Бейіналды және бейіндік білім беру» атты облыстық шығармашылық алаң құрылды.

Шығармашылық топтың құрамына экспериментте тұрған жалпы білім беру мектептерінің ғылыми әдістемелік жұмысы бойынша оқу ісінің меңгерушілері кірді.

Шығармашылық топтың мақсаты: Оқытуды дербестендіруге бағытталған және еңбек нарығының нақты қажеттіліктерін ескере отырып, білім алушыларды әлеуметтендіруге бағытталған жалпы білім беру мектебінің жоғары

сыныптарында арнаулы дайындық құруға арналған (бейіндік оқытудың) облыс мектептерінің қызметін үйлестіру.

Міндеттері:

1. Мектептің жоғары сатысындағы бейінді оқыту құрамына енетін оқушылардың таңдауы бойынша арнаулы курстарды іске асыру.

2. Таңдау бойынша курстарды ұйымдастыру арқылы бейіналды дайындыққа кіріспе.

3. Жоғары бейінді мектепке тиімді және нақты конкурстық жинақтау механизмдерін көпшілік практикаға енгізу.

4. Бейіннің жобаланған оқу жоспарларын әзірлеу мен қабылдау бойынша жұмыс ұйымдастыру (ЖМБ, ҚГБ).

Шығармашылық топ 2014 жылға жұмыс жоспарын құрастырды. Жоспарды орындау мақсатында төмендегі жұмыстар атқарылды:

- 2014 жылдың 6 ақпанында «Бейіналды және бейіндік оқытуды ұйымдастырудың моделі» атты тақырыпта шығармашылық топтың отырысы болды. Бұл отырыста шығармашылық топтың мүшелері өз мектептерінде бейіндік оқыту қалай жолға қойылғаны жайлы қысқаша есеп беріп, өз моделдеріні қорғады;

- 2014 жылдың 27 ақпанында Республикалық алаңда тұрған Павлодар қаласының №17 ЖОБМ-да «Бейінді мектеп жағдайында білім беруді жаңалау» тақырыбында облыс деңгейінде семинар өткізді.

- Семинар мақсаты – ұстаздарды педагогикалық тәжірибемен таныстыру, ұсынылған әдістер мен тәсілдердің артықшылығын түсіндіру. Семинардың пленарлық бөлімінде «Павлодар облысы мектептерінде бейінді және бейіналды оқытудың эксперименталды алаңдары» тақырыбында, «Бейінді мектеп жағдайында білім беруді жаңалау» мәселесімен, «Бақылау-өлшеу материалдарын құру технологиясы» тақырыбында баяндама жасалып, пікір алмасты. Семинар жұмысына қала мен облыс мектептерінің 45 ұстазы қатысты.

- 2014 жылдың 10-15 наурыз аралығында «Бейіналды және бейіндік оқытуды ұйымдастыру» тақырыбында вертуалды сұхбат ұйымдастырылды.

- 2014 жылдың 14 наурызда №7 ЖОБМ-да оқу ісінің меңгерушілері мен психологтарға арналған «Мектептің білімдік кеңістігін бейіндеу мазмұны, негізгі бағыттары және мектепте психологиялық қолдау көрсету» тақырыбында облыстық семинар-тренингі өтті. Қатысушылар саны - 32.

- 2014 жылдың 24-25 сәуірдің аралығында «Бейінді – бағдарлы білім берудегі элективті курстардың тиімділігі» тақырыбында Республикалық семинар ұйымдастырылды.

- Бұл семинарға Павлодар облысынан бейіндік оқыту бойынша аудан деңгейінде экспериментте тұрған мектептердің ұстаздары тәжірибелерімен

алмасты.

Осы жұмыс аясында Павлодар облысының білім беру мектептерінде бейіналды және бейіндік оқыту бойынша эксперименттік алаңдары туралы сараптама жасалынды. Павлодар облысы Білім беру басқармасының 2006 жылғы 18 қарашадағы №1-05/306 бұйрығы негізінде, бейіндік оқыту бойынша:

Республикалық алаңда тұрған - 1 мектеп;

Облыстық алаңда тұрған - 12 мектеп;

2013-14 оқу жылында экспериментте тұрған мектептер саны – 13, оның ішінде ауылдық мектептер саны – 7.

Бейіндік оқыту бойынша эксперименттік алаңда барлығы: 1036 оқушы қамтылған. 66 сынып (оның ішінде 22 сыныбы - мемлекеттік тілде)

Сараптама қорытындысы бойынша бейіндік бағыттағы экспериментте тұрған мектептерде 244 мұғалім жұмыс істейді.

- 48.68 % ұстаз жоғары санатты (бұл 93 адам),
- 30.32% бірінші санатты (бұл 74 адам),
- 18.85% екінші санатты (бұл 46 адам)
- Санатсыз мұғалімдер жоқ.

Мұғалімдердің арнаулы курс, қолданбалы курс бойынша авторлық бағдарламалары рецензияланған.

Мектептер 100 пайыз әдістемелік құралдармен қамтамасыз етілген.

Сонымен қатар облысымызда Бейіндік бағыттағы мектептер бар.

Бұл мектептердің алдына қойған мақсат-міндеттері айқын, бейіндік оқыту бойынша өзіндік модельдері қалыптасқан. Ерекшелігі таңдаған бағыты бойынша нәтижеге жетуге бағытталған.

Бейіналды және бейіндік білім беруді жетілдіру мақсатында құрылған облыстық шығармашылық топтың перспективалық жұмыс жоспарында келесі жұмыстарды іске асыру жоспарланған: «Бейіналды және бейіндік білім беруде кездесетін мәселелер» тақырыбында дөңгелек үстел, вебинар және жоғары оқу орындарымен бірлесе ұйымдастырылатын семинар.

Бейіндік мектептерде оқу-тәрбие жұмысын жоспарлау оқу жоспарлары мен бағдарламаларының толық көлемде уақытылы және сапалы орындалуын қамтамасыз етуі керек. Бейіндік мектепте оқу-тәрбие жұмысын жоспарлау оқу жылына арналған оқу-тәрбие процесінің жоспарын және сабақтар кестесін бекіту арқылы жүзеге асырылады.

Мектепшілік бейіндік оқытуды ұйымдастыру мақсатында мектептер оқу жылына арналған бейіндік оқыту бойынша іс-шаралар жоспарын құрады (6-сурет).

Тәжірибе көрсеткендей, мектептің бейінді оқытуға көшуі күрделі және бір мезеттік емес процесс болып табылады. Мектептің жаңа оқыту жүйесіне көшу

процесін басқару бірқатар маңызды міндеттерді (проблемалық орындарды) анықтады, оларды шешусіз сапалы бейіндік оқытуды іске асыру мүмкін емес.

1. Мұғалімдердің кәсіби дайындығы, оларды таңдау және оқыту мәселесі.

Бейінді оқытудың сапасы бірінші кезекте нақты педагогтың оқыту сапасына байланысты. Оның кәсібилік деңгейі, әдістемелік тәсілдердің кең жиынтығын меңгеру, оқытудың дәстүрлі нысандарынан алшақтау және оқушыға жеке көзқарас табу бейіндік оқыту идеяларын жүзеге асырудың табыстылығының негізінде жатыр. Оқыту сапасын қамтамасыз ету үшін әдістемелік қызметтің жұмысын қайта құру, мұғалімдердің мектепшілік біліктілігін арттыру жүйесін құру қажет. Бейіндік мектепте жұмыс істеу үшін педагогикалық ұжым жоғары білікті педагогтерден: жоғары санатты мұғалімдерден, магистрлерден, сондай-ақ ғылым кандидаттары мен докторлардан құралуы қажет.

Гимназия мен лицейлердің тәжірибесі оқытудың функционалды-әрекетті сипатын және бейінді оқытудың тиімді іске асырылуын көрсетеді. Бейінді оқыту Пәндік білім мазмұнын интеграциялау және "пәндік" оқытудан "жобалар" арқылы оқытуға көшу есебінен пәндер/пәндер санын азайтумен сипатталады.

Негізгі орта мектепті бітіргеннен кейін социометрия және Квалиметрия әдістері арқылы білім алушының базалық білім деңгейін, сондай-ақ оның кәсіптік бағдарлануын анықтау бойынша іс-шаралар жүргізіледі. Бағалау нәтижесі бойынша білім алушы колледжде немесе белгілі бір бейін бойынша 11-12 сыныптарда оқуын жалғастыруға мүмкіндік алады. Бейіндік оқыту шеңберінде бейіндік пәндер, "Рекреациялық география", "графика және жобалау", "Smart-технология", "экономика және кәсіпкерлік негіздері", "English for specific purposes", "қазақстандық заңнама", "Қазіргі әлемдегі Қазақстан" және т. б. енгізіледі.

 Ахмет Байтұрсынұлы атындағы №41 мектеп-гимназияның 2020-2021 оқу жылына арналған бейіндік оқыту жөніндегі іс-шаралар жоспары							
№	Іс-шаралар			Өткізу мерзімі	Жауаптылар	Қатысушылар	Күтілетін нәтиже
	Атауы	Түрі	Максаты				
1-бағыт: Кәсіптік бағытқа бағытталған іс – шаралар							
1	Аудиттер жинақтау (10-11 сынып оқушылары) арасында зерттеу жұмыстарын жүргізу	сауалнама	Оқушылардың қызығушылық бағытын, қабілетін, келешекте ие болуға тиісті мамандыққа бейімделуін қанағаттандыру	қазан	Психолог, Сынып жетекшілері, Директордың БЖ орынбасары	10-11 сынып оқушылары	Сауалнама нәтижесі бойынша қалыптасқан коллаборативті ортаның деңгейі анықталады. Анықталған деңгей бойынша жоспарлы әрекет құру
2	Бейіналды сыныптарда оқушылардың таңдау курстарын дұрыс таңдауына кеңес беру	пікірлесу	Мамандыққа қажетті білім алуға ықпал ету	қыркүйек мамыр	Психолог, Пән мұғалімдері, Сынып жетекшілері	10-11 сынып оқушылары	Өзгермелі заман жағдайында азаматтық жауапкершілік мәселелерін дұрыс түсінеді, бағытталады
3	«Мамандық таңдауда қателікке –ұрынба!» 9,10,11- сынып оқушыларымен бағдарлы оқыту мамандық таңдау бағыттарында жұмыстар жүргізу	тәрбие сағаты; кездесу; дөңгелек стол; тренинг	Оқушылардың мамандықты дұрыс таңдауына бағыт – бағдар беру.	жыл бойы	Психолог, Сынып жетекшілері	9-10-11 сынып оқушылары, ата-ана	Мамандық құндылықтары туралы түсініктері кеңейеді, мамандық таңдаудың негізгі шарттарын таныйды
4	«Мен мамандық әлемінде»	Кәсіби өзін-өзі анықтау іс –шарасы (сауалнама)	Оқушылардың өмірлік әлеуметтік , кәсіби өзін- өзі анықтауына, тұлға	қаңтар – желтоқсан	Психолог, Сынып жетекшілері, Директордың БЖ орынбасары	10-11 сынып оқушылары, Ата-ана	Мамандықты дұрыс таңдаған түлек
5	«Білім алу –батылдық, оны толықтыру- даналық, ал шебер қолдана білу-өнер» зерттеуге тәрбиелеу	танымдық сайыс	ретінде өрістеуіне контекстесу Ғылыми зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру	қазан желтоқсан ақпан	Пән мұғалімдері, Сынып жетекшілері	Мектеп оқушылары	
2-бағыт: Ақпараттық талдау кезеңі							
6	Нормативтік –құқықтық құжаттар	Құқықтық кеңес күні		әр айдың бірінші дүйсенбісі	Мүшелері	Шағын топ мүшелері	Нормативтік- құқықтық құжаттарды іс –әрекетте басшылыққа алады, орындайды .
7	Бейінді оқытуға байланысты 2020-2021 оқу жылына арналған жылдық жұмыс жоспарын жасап, бекітуге ұсыну	Жоспарлау, талқылау	Бағдарлы сыныптағы оқушыны еңбек нарығының нақты сұраныстарын ескере отырып әлеуметтендіруге бағытталған арнайы дайындау жүйесін жасау		Сынып жетекшілері, Директордың БЖ орынбасары	Шағын топ мүшелері	
8	2020-2021 оқу жылына бағдар бойынша: -әр оқушыға мәліметтер қорын жасау; -сауалнама		Оқушылардың таңдаған бағдары бойынша сапалы білім беру	жыл бойы	Жүйелік әкімгер, Психолог, Сынып жетекшілері, Пән мұғалімдері	10-11 сынып оқушылары	Оқу үрдісі кезіндегі оқушы жетістігі
9	Бейінді сыныптарда таңдау курстары бойынша: -пән мұғалімдерін бекіту, -ҰМЖ жасау, әдістемелік кеңеске бекітуге ұсыну	педогогикалық кеңесте қарау, бұйрықпен бекіту	Оқушылардың сұранысын қанағаттандыратын курс бағдарламаларын іріктеу	қыркүйек		Пән мұғалімдері	
10	Мұғалімдерді жұмыс жоспарымен таныстыру	отырыс	Жылдық жұмыс жоспарының нәтижелілігін арттыру	қыркүйек	Мектеп директоры, Пән мұғалімдері, Директордың БЖ орынбасары	Шағын топ мүшелері	Жоспардың идеясын түсінген топ

11	Оқушыларды, ата-аналарды бейінді сыныптардың талаптары мен оқыту ерекшеліктерін таныстыру.	ікірлесу	Сапалы білім алуға ынталандыру	қыркүйек	Сынып жетекшілері, Директордың БЖ орынбасары	10-11 сынып оқушылары, Ата-ана	
3-бағыт: Психологиялық талдау кезеңі							
12	Талдау, рефлексия жасау, проблеманы анықтау	коучинг		сәуір			Проблемаға бағытталған талдау жасай алатын ұжым мүшелері
13	Оқушылардың отбасымен, тұрмыстық жағдайына әлеуметтік картасын жасау	сауалнама	Отбасы мен мектеп-гимназияның педагогикалық өзара байланысын нығайту	қараша			
4-бағыт: Әлеуметтік серіктестік							
14	Бағдарлы оқыту механизмі және шарттарымен таныстыру	түсіндіру жарнамалау насихаттау	Оқу және оқудан тыс уақытта ЖОО-мен тығыз байланыста болу	қыркүйек мамыр	Директордың БЖ орынбасары	ЖОО мұғалімдері	Мектеп-гимназияның оқу-тәрбие үрдісіне қатысты екенін түсінеді, қалыптасады
15	«Ігі істер бастауы-студенттік өмір» студенттермен кездесу	кездесу кеші	Оқушылардың мамандықтар туралы көзқарастарын дамыту, өзін - өзі анықтаудың жалпы әзірлігін қалыптастыру, мамандықтар әлемі туралы ақпарат беру.	ақпан	Сынып жетекшілері	9-10-11-сынып оқушылары, Қонақтар, Ата-ана	Студенттік өмірдің қызықты сәттері туралы сұрақтарға жауап алынады
5-бағыт: Бейінді оқытуды ұйымдастырудың бақылау-талдау-жинақтау жұмыстары							
16	Шағын шығармашылық топтың деректерді талдап, нәтижелерді сұрыпталады, жүргізілген жұмыстар нәтижесін	Эволюция, рефлексия	Білім беру ұйымындағы жағымды және жағымсыз бағыттарды айқындау, жою	желтоқсан	Шағын шығармашылық топ	Мектеп ұжымы	Мануал, бағаланады, болашаққа бағдар.

	жинақталады, қорытындыланады		бойынша ұсыныстар жасау				
17	Аудиттер жинақтау (ата-ана, оқушы, педагогтар) арасында зерттеу жұмыстарын жүргізу	Сауалнама, сұрақ – жауап	Білім, білік, дағдысын және білім сапасын анықтау	сәуір	Психолог, Сынып жетекшілері	Ата- ана, оқушы, педагог	Сауалнама нәтижесіне байланысты мектеп-гимназияда жүргізілген жұмыстардың өзгерісі анықталады. Анықталған деңгей бойынша жоспарлы әрекет құру
18	Жүргізілген жұмыстардың нәтижесін жинақтау	Эволюция, рефлексия	Оқушы мен мұғалімнің ынтымақтастығын кеңейту	мамыр	Шағын шығармашылық топ	Мектеп ұжымы	Атқарылған жұмыс нәтижесі бойынша неге қол жеткіздік? Бағалау, болашаққа бағдар, БОЖЖ-тың 2021-2022 оқу жылына арналған іс –шаралар жоспары.

Дайындаған:
ДБЖО Бекпаева А.О.

6-сурет - Оқу жылына арналған бейіндік оқыту бойынша іс-шаралар жоспары

2. Бейіндік пәндер мен элективті курстарды оқу-әдістемелік әдебиеттермен қамтамасыз ету мәселесі.

Оқу-әдістемелік әдебиеттердің болмауы бейіндік пәндер мен элективті курстарды сапалы оқытуды қиындатады. Бұл мәселенің шешімі мектептің кітапханаға оқу әдебиеттерінің жиынтығын (кем дегенде бір сыныпқа) сатып алуынан, сондай-ақ оқытудың дәрістік әдістерін қолданудан көрінеді.

3. Мұғалімдердің белсенділігін арттыру және ынталандыру мәселесі.

Оқытудың жаңа жүйесін енгізу қызметкерлерден инновациялық процеске белсенді қатысуды, жұмыстағы әріптестерімен өзара әрекеттесуді талап етеді. Мектеп жұмысындағы жүйелілік кәсіби педагогтардың жалғыз күш - жігерінің нәтижесінде емес, бүкіл педагогикалық ұжымның бірлескен әрекеттерінен туындайды. Мектептегі пікірлес мұғалімдер тобының қызметін кеңейту және күшейту, оларды толыққанды командаға айналдыру осы мәселені шешуге көмектеседі, оның жұмысы арқылы педагогикалық ұжымда оқытудың жаңа формалары таралады.

4. Бейіндік оқыту жүйесін енгізуді басқаруды ақпараттық қамтамасыз ету проблемасы.

Инновациялық процесті тиімді басқару жүйенің әртүрлі бөліктеріндегі жағдай туралы уақтылы және сенімді ақпаратсыз мүмкін емес. Дәл осындай ақпарат негізінде басқарушылық шешімдер қабылдануы керек. Бұл проблеманы бейінді оқытудың тиімділігін мониторингтеу жүйесін құру есебінен шешуге болады.

5. Бейіндік мектептерде алқалық басқару органдары құрылуы қажет. Алқалық басқару нысандары: қамқоршылық кеңес, педагогикалық, әдістемелік (оқу-әдістемелік, ғылыми-әдістемелік) кеңестер, ата-аналар комитеті және т.б. болып табылады.

Модельдер мен технологияларды дамыту – бейінді оқытуды ұйымдастыратын мектепте сапалы білім беру құралы ретінде қарастырылады. Оқытудың үшінші кезеңі жалпы орта білім берудің соңғы кезеңі болып табылады, сондықтан әлеуметтік және кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелері әр жоғары сынып оқушысы үшін өзекті. Ал әрбір мектептің педагогикалық ұжымы осы мәселелерді шешуге мүдделі, сондықтан оқушыларды кәсіптік бағдарлау, оқытудың вариативтілігі үшін дифференциалды және дараландыруды күшейтумен жағдай жасайды. Оқушылардың бейіндік және бейіналды даярлығын енгізуді неден бастау керек? Бірінші кезектегі іс-шаралар мыналарды қамтуды ұсынамыз:

- нормативтік құжаттарды және басқа мектептерде бейіндік және бейіналды даярлықты ұйымдастырудың бар тәжірибесін зерделеу;
- мектептегі жағдайды талдау, ресурстарды бағалау (кадрлық,

мектептің материалдық базасы, орта арнаулы және жоғары оқу орындарымен байланыс);

- оқушылардың дербес, зерттеу қызметін ұйымдастыру үшін бейіндік оқыту тұжырымдамасын әзірлеу;
- оқушылардың білім алу қажеттіліктерін зерттеу, диагностика жүргізу арқылы кәсіби өзін-өзі анықтау, психологтармен жеке жұмыс;
- қолданыстағы оқу бағдарламаларын, оқу әдебиеттерін талдау;
- мектептің бейінді оқытуды ұйымдастыру жоспарын, профильдердің үлгілік оқу жоспарларын, бейінді оқытуға көшу бойынша элективті курстарды әзірлеу;
- білім алушылардың дайындық деңгейі жаратылыстану-математикалық және қоғамдық-гуманитарлық бағыттарда бейінді оқытудың міндетті оқу пәндері мен бейіндік оқу пәндері бойынша оқытудан күтілетін нәтижелерді, стандарттарды зерделеу.

Мектеп кадрлық әлеуетіне мониторинг жүргізу ұсынылады. Алынған деректер негізінде бейіндік курстарды жүргізу үшін педагогтердің біліктілігін арттыру және қайта даярлау жоспары жасалау қажет. Мұғалімнің бейіндік оқыту жағдайындағы жұмысы педагогикалық жоғары оқу орындарында толық көлемде берілмегендіктен арнайы білімді талап етеді. Осыған байланысты мектеп әкімшілігінің мұғалімдердің біліктілігін арттыруға, мектептердің педагогикалық кадрларын бейіндік сыныптарда жұмыс істеуге даярлауға, оқушылардың таңдауы бойынша курстарды оқытуға жағдай жасаудағы рөлі едәуір артады. Бейіндік оқыту мұғалімдерден қосымша уақыт шығындарын талап етеді (жоғары деңгейде сабақ өткізуге дайындық, жаңа дидактикалық және әдістемелік материалдар әзірлеу, жоспарлау және есеп беру құжаттарын жазу, біліктілікті арттыруға немесе қайта даярлауға кететін уақыт).

Бейіндік оқытуға көшу жағдайында мұғалімге қойылатын жаңа талаптар мектептің әдістемелік қызметінің жұмысына және педагог кадрлардың біліктілігін арттыруға өзгерістер енгізу қажеттігін көрсетті.

Әдістемелік қызмет жаңа жағдайларға қатысты орындауы керек міндеттер кешені қайта қаралды. Мектептегі әдістемелік жұмыс мұғалімдерге келесі жаңа функцияларды жүзеге асыруға көмектесуге бағытталуы керек:

- білім алушылардың білім алу мүмкіндіктерін диагностикалауды жүзеге асыру;
- жоғары сынып оқушыларына олардың қызығушылықтары, қабілеттері, бейімділіктері, әлеуметтік, кәсіби және мәдени өзін-өзі анықтау рефлексиясына көмек көрсету; диагностикалық сауалнамалар жүргізу, оқыту нәтижелерін қадағалау;
- бейіндік сынып түлегінің моделін әзірлеуге қатысу; бейіндік

сыныпта іске асырылатын нақты оқу пәні бойынша оның білім беру қызметінің түпкілікті нәтижелерін анықтау;

- білім алушыларға олардың жеке білім беру бағдарламаларын жобалауға көмек көрсету;

- білім беру процесін негізді бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуді жүзеге асыру;

- білім алушыларға білім беру қызметін өзін-өзі ұйымдастыру мәселелері бойынша; рухани-адамгершілік өзін-өзі жетілдіру, шығармашылық қызмет технологиясы мәселелері бойынша кеңес беру;

- жоғары сынып оқушысының оқу және жеке жетістіктерін зерделеудің әртүрлі өлшемдерін әзірлеу және пайдалану.

Келесі іс-шаралар блогы - оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру, белсенді іс-әрекет тәсілдеріне оқыту (іздеу, зерттеу, жобалау).

Оқушылар мен педагогтерді психологиялық-педагогикалық қолдауда психологиялық тренингтер, тестілеу, сауалнама жүргізу, ұйымдастыру-әрекеттік ойындар, белгілі бір бейін бойынша білім беруді жалғастыруға дайындық деңгейін диагностикалау ұсынылады. Оқушы портфолиосын құруды қарастыруға болады.

Оқу процесіне ақпараттық және коммуникациялық технологияларды енгізу қажет. Бейінді оқытудың ақпараттық технологияларын, оның белсенді нысандары мен әдістерін: дебаттар, пікірталастар, топтардағы жұмыс, имитациялық іскерлік ойындар, сыни ойлауды дамыту технологияларын зерделеуді және енгізуді талап етеді.

Жоғары сынып оқушыларын ғылыми-зерттеу, жобалау қызметіне қосу, олимпиадаларға, зияткерлік конкурстарға дайындау үшін ақпараттық-коммуникациялық орталық ретінде кітапхананың мүмкіндіктерін кеңейту қажет.

Кәсіптік бағдар беру жұмысы жандандыру:

Техникалық және кәсіптік білім беретін, жоғары білім беретін ұйымдарына экскурсиялар, 8-9-сынып оқушылары мен олардың ата-аналары үшін ашық есік күндерін ұйымдастырып, түлектерге оқу бейінін таңдауда көмек көрсету керек.

Бейіндік оқытуды таңдау: оқушының болашақ бейнесін құру қабілеті және кәсіби-әлеуметтік және пәндік қызметтің қандай түрлері арқылы жүзеге асырылатындығын білуге, өзінің ресурстары мен мүмкіндіктерін тануға, физикалық мүмкіндіктері мен шығармашылық әлеуетін ескере отырып, саналы жауапты таңдау жасаға мүмкіндік береді.

Оқушыларға басқа материалды игеруге жүктемені төмендетпей, бейінді пәндерді тереңдетіп оқуға уақыт жұмсауға тура келеді. Мектеп басшылығы 9 сынып оқушыларын кәсіби бағдарлау мақсатында оқушыларды негізгі мектептен кейін оқытудың ықтимал бағыттарымен таныстыруды, кәсіби

бейімділіктерді диагностикалауды, оқушыларға психологиялық-педагогикалық кеңес беруді, сауалнама жүргізу, тестілеу, танымдық қызығушылықтар мен қажеттіліктерді зерделеуді ұйымдастыруы қажет.

9 сынып түлектерін одан әрі білім беру туралы шешім қабылдау ата-аналармен бойынша жұмыстарды (кездесулер, әңгімелесулер, ата-аналар жиналыстары, педагогикалық кеңестер) ұйымдастыру ұсынылады.

Бейіндік мектептер білім алушылардың ата-аналарын (заңды өкілдерін) оқу-тәрбие процесінің барысымен және мазмұнымен, сондай-ақ білім алушылардың үлгерімімен танысу мүмкіндігімен қамтамасыз етеуі қажет.

Жоғарыда айтылғандардан кәсіптік бағдарлау әдістерінің спектрі өте кең, бірақ оларды қолданудың өнімділігі негізінен олар қолданылатын адамдардың өздеріне байланысты деп қорытынды жасауға болады. Нәтижелілігі әдістерін кәсіптік бағдар болады ықпал ететін және жасы, және адамдардың қажеттіліктері, өйткені қиындықтар Мамандық таңдау мүмкін шешілуі ғана ескере отырып, осы және басқа да оларға ұқсас жеке тұлғалық сипаттамалары.

Сондай – ақ, түсіну маңызды, бұл бір жағдайда үздік нәтиже алынады кейін нақты анықтамалық ақпарат, басқа – психологиялық қолдау, үшінші-ойындарға қатысу және тренингтерге және т.б .. осы себепті, сірә, ең тиімді тәсілі кәсіптік бағдарлау болады пайдалану, осы әдістерді кешенінде.

Диагностик кез-келген диагностикалық әдістерді қолдану нәтижесінде алынған мәліметтер категориялық тұжырымдар үшін негіз бола алмайтындығын есте ұстауы керек. Кез – келген әдістеме – бұл зерттелетін адам туралы ақпарат алуға мүмкіндік беретін, одан әрі талдау мен нақтылауды қажет ететін көмекші құрал, ал диагностикалық әдістемелердің нәтижелері-бұл зерттелетін адаммен одан әрі кәсіптік бағдар беру жұмысын құрудың бастапқы нүктесі.

Осылайша, кәсіби диагностиканың әдістері мен әдістерінің спектрі өте кең және әртүрлі. Бұл жеке тұлғаның кәсіби бағдарлануы мен өзін-өзі анықтау құбылысының көп өлшемділігімен байланысты, оның негізгі көрсеткіштері саналы кәсіби таңдауды, кәсіби бағдарлауды, қызығушылықтарды, бейімділікті, қабілеттілікті және т. б. жүзеге асыруға дайындық деңгейі болып табылады. [27]

Негізгі орта білім деңгейінде білім алушылар белгілі бір пәндер бойынша ғылым негіздерін меңгереді. Негізгі орта білім беру деңгейінде жаратылыстану-ғылыми және гуманитарлық дүниетанымды, білім алушының функционалдық сауаттылығын және кәсіптік бағдарлануын қамтамасыз ететін пәндік білім мен метапәндік құзыреттер қалыптасады.

Қорытынды

Қазақстандағы білім берудегі инновациялық процестер сапалы білім беруді қамтамасыз етуге және білім беру жүйесінің барлық компоненттерін жеке тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің өзекті және болашақ қажеттіліктеріне сәйкес келтіруге бағытталған. Орта мектепте білімді жаңғырту қолжетімді сапалы сұранысты қанағаттандыру мақсатында жоғары сыныптарда бейінді оқытуды іске асыруға бағытталған.

Бейінді оқыту жоғары сынып оқушыларының болашақ кәсіби қызметін өз бетінше және саналы түрде таңдау қабілетін дамытуға, елдің әлеуметтік-экономикалық даму міндеттерін шешуге белсенді қатысуға арналған.

Бейінді оқытудың отандық және халықаралық тәжірибесі Қазақстан Республикасында бейінді оқыту жүйесін одан әрі дамыту және жетілдіру қажеттілігін көрсетеді.

Бейіндік оқыту келесі бағыттар бойынша үздік әлемдік тәжірибеге сәйкес жүргізілуі мүмкін. Олар технологиялық, жаратылыстану-математикалық және әлеуметтік-гуманитарлық бағыттар.

Бейіндеудің негізгі бағыттары мыналар болуы тиіс:

- 12-жылдық білім беру жағдайында бейіндік оқытуды дамыту тұжырымдамасын әзірлеу;
- бейіндік мектеп моделін құру;
- қашықтықтан білім беру технологияларын қолдана отырып, бейіндік оқытуды дамыту;
- меншік түрлеріне, үлгілеріне, бағыттары мен нысандарына қарамастан барлық орта білім беру ұйымдарының бірыңғай үлгілік оқу жоспарына көшуі;
- бейінді, элективті компоненттердің тұйық арақатынасын қайта қарау (инвариантты бөліктің сағат көлемін азайту және вариативті бөлікті ұлғайту);
- орта білім беру ұйымдарына оқу бейінін таңдауда академиялық еркіндік беру;
- мектептер мен колледждерде технологиялық білім беру жүйесін жаңарту («Технология» пәні бойынша);
- бейіндік оқытуды жетілдіру бойынша мектептер, колледждер мен жоғары оқу орындарының өзара іс-қимылын кеңейту.

Әр мектептегі профильдеу ерекше сипатқа ие. Оны күшейту үшін оқушылардың практикалық іс-әрекеттерін әртүрлі тапсырмалар, жобалар, практикалық және эксперименттік жұмыстар, мектепте арнайы ұйымдастырылған іс-шаралар көмегімен кеңейту қажет. Оқушының пайдалы тәжірибесін, оның қабылдауын ескеру қажет,

Профильдеу әдістерін кешенді қолдану студенттердің болашақ кәсіби қызметін болжауда жақсы нәтиже береді. 12-жылдық білім беруге көшу жалпы орта білім беру шеңберінде қазақстандық мектептердегі бейіндеу проблемасын толығымен шеше алады.

Мектептердің қызметін жоспарлау кезінде еңбек нарығындағы жағдай, сұранысқа ие мамандар туралы ақпараты бар жұмыспен қамту орталығының қызметін қосу қажет.

Кәсіби бағытталған курстар білім алушылардың «Мен-кәсіпқоймын» визуализациялауға бағытталуы керек, оны жүзеге асыру үшін кәсіби сынақтар өткізіледі.

Кәсіби сынақтар кәсіби қызметтің белгілі бір түрінің элементтерін модельдейді және студенттердің нақты жұмысқа деген жеке қабілеттерін ашуға және қолдануға бағытталған. Мұның бәрі оқушыға таңдаған мамандыққа жеке дайындық деңгейін анықтауға мүмкіндік береді және болашақ мамандықты таңдау туралы саналы шешім қабылдауға ықпал етеді.

Білім алушылардың болашақ мамандықты таңдауға бағдарлануы мен дайындығының критерийлері мыналар болуы мүмкін:

- кәсіптік білім беру ұйымдарында оқытуға құндылық бағдарларын қалыптастырудың алғышарттары ретінде мектепте оқытуға саналы көзқарас;
- «Мектеп - ТжКБ – ЖОО – Кәсіпорын» траекториясы бойынша мектептен кейінгі білім беруді жалғастыру мәнмәтінінде кәсіптік білім берудің құндылық бағдарларын қалыптастыру;
- одан әрі кәсіби оқыту барысында жеке-жеке және кәсіби мақсаттарды іске асыру.

Инвариантты компоненттен және үлгілік оқу жоспарының вариативті компонентінің оқу курстарынан бейіндік даярлық пәндерінің білім алушыларының жеке білім беру траекториясы іске асырылады.

Жалпы орта білім берудің оқу бағдарламалары білім алушылардың қоғамдық-гуманитарлық, жаратылыстану-математикалық және инженерлік-технологиялық білімдерін меңгеруіне және өз бетінше оқып-үйренуіне және оларды практикалық қызметте қолдануына бағытталатын болады, білім алушылардың қазіргі қоғамда табысты бейімделуін, белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыруды, жеке тұлғаның өзін-өзі айқындауын және болашақ мамандықты табысты игеруін қамтамасыз етеді.

Бейінді оқыту функционалдық-пәрменді сипатымен, Пәндік білім мазмұнын интеграциялау және "пәндік" оқытудан "жобалар" арқылы оқытуға көшу есебінен пәндер/пәндер санын азайтумен ерекшеленеді.

Профильдегі таңдау курстары ағылшын тілінде жеңілдетілген деңгейде өткізіледі. Топтық жұмыс негізінде технологиялық жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін көпфункционалды оқу ортасы арқылы шығармашылық қабілеттерін, іздеу-зерттеу қызметін дамытуға басымдық беріледі. Педагогке оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру және өткізу алгоритмдерін әзірлеуде және әдістерін айқындауда өзіндік және шығармашылық қызмет үшін сенім және кең мүмкіндіктер берілетін болады.

Жалпы алғанда, оқу процесі әртүрлі білім беру ресурстарын қолдана отырып, тәуелсіз белсенді танымдық белсенділікке әкелетін аралас оқытумен (blended learning) ерекшеленеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы - Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негіз <https://www.akorda.kz/kz/>
2. Сейткалиева Г.М., Примбетова С.Ч. Модернизация системы общего среднего образования в Казахстане и его роль в повышении качества образования // Место социально-гуманитарных наук в развитии современной цивилизации: сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции 31 января 2020 г.: Белгород: ООО Агентство перспективных научных исследований (АПНИ), 2020. С. 75-77. URL: <https://apni.ru/article/432-modernizatsiya-sistemi-obshchego-srednego-obr>.
3. «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы.
4. <https://ncee.org/country/japan/>
5. <https://docplayer.com/39094128-Koncepciya-razvitiya-profilnogo-obucheniya-v-respublike-kazahstan.html>.
6. Тұжырымдама Қазақстан Республикасында бейіндік оқытуды дамыту. <https://melimde.com/tjirimdama-azastan-respublikasinda-bejindik-oitudi-damitu>.
7. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы.
8. «Жалпы білім беру ұйымдарының (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру) түрлері бойынша қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 17 қыркүйектегі № 375 бұйрығы.
9. «Жалпы білім беру ұйымдарының (бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім беру) түрлері бойынша қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 17 қыркүйектегі № 375 бұйрығы.
10. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017553>.
11. Тірек мектебінде (ресурстық орталықта) бейінді оқытуды ұйымдастыру әдістемесі. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013.
12. Черникова Т.В. Методические рекомендации по разработке и оформлению программ элективных курсов//Профильная школа, 2005. - №5. – С.11-16.
13. Штомпель Г.Г. Значение и социальная направленность элективных курсов в современной школе //Профильная школа, 2007. - №2. – С.47.

**Білім беру ұйымдарында бейіндеу бойынша
әдістемелік ұсынымдар**

Басуға 22.11.2021 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табақ 3,5